

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 378.011.3-057.87.332.3
ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Декан гуманітарно-педагогічного

Завідувач кафедри

факультету педагогіки
І.М. Савицька Р.В. Сеньник
«   »   2021 р. «   »   2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «ВИХОВАННЯ ЦІНІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗЕМЕЛЬНИХ
РЕСУРСІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма: «Педагогіка вищої школи»
Орієнтація освітньої програми: «Освітньо-професійна»

Керівник магістерської роботи к.п.н. ДРА Надія Олександрівна
Виконав: АНТОНЮК Анастасія Миколаївна

НУБІП України

КИІВ-2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

Кафедра педагогіки

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри педагогіки

д.п.н., доцент _____ Р.В. Сопівник

«__» _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

студенту **Антонюк Анастасії Миколаївні**

1. Тема магістерської роботи: *«Виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти»*. Затверджена наказом ректора НУБіП України від 22.06.2021 р. за №1002 С.

2. Термін подання завершеної роботи на кафедру: 01.11.2021 р.

3. Вихідні дані до магістерської роботи: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про підготовку і захист магістерської роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України; посібники, словники, довідники, методична, наукова література щодо теми дослідження.

4. Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Визначити сутність ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів вищих навчальних закладів.

2. Проаналізувати педагогічну та психологічну літературу.

3. Узагальнити досвід виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

4. Провести діагностику вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

5. Визначити педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти

6. Розробити аналіз результатів реалізації експериментальної роботи

Дата видачі завдання: 20.09.2020 р.

Керівник магістерської роботи

Н. Діра

Завдання прийняв до виконання

А. Антонюк

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 130 с., 18 таблиць, 7 рисунків, використаних джерел - 105 найменування, 4 додатки. Основний текст роботи викладено на 108 сторінках.

Об'єкт дослідження – виховання у студентів аграрних закладів вищої освіти ціннісного ставлення до земельних ресурсів.

Предмет дослідження – визначення сутності категорії «ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти» та розробка методики виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

Методи дослідження Для розв'язання завдань поставлених до роботи, досягнення мети дослідження використовувався комплекс взаємодоповнювальних методів дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, моделювання змісту, форм і методів навчально-виховної діяльності – для встановлення стану розробленості питання, обґрунтування принципів відбору структурування змісту екологічного виховання студентів); *емпіричні* (анкетування, інтерв'ювання, бесіди; пряме, побічне, безпосереднє й опосередковане спостереження; моделювання, синтез, ранжування; констатувальний, діагностичний, формувальний експеримент – для перевірки ефективності розробленої методики виховання в студентів вищих навчальних аграрних закладів освіти ціннісного ставлення до земельних ресурсів засобами сучасних інформаційних технологій); *статистичні* (кількісна та якісна обробка одержаних результатів).

У першому розділі розглянуто проблематику виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів на основі аналізу педагогічної та психологічної літератури, визначено поняття, сутність та структуру ціннісного ставлення до земельних ресурсів.

У другому розділі ми дослідили досвід виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти, визначили критерії, показники й охарактеризували рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти, представлено аналіз результатів дослідження, також визначили та обґрунтували педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

У третьому розділі ми теоретично обґрунтуємо та експериментально перевіряємо методику виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

Ціннісне ставлення, земельні ресурси, екологічна вихованість, критерії рівня вихованості, педагогічний експеримент.

Список публікацій, у яких опубліковано основні результати дослідження:

1. Діра Н.О., Антонюк А.М. Виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти. Всеукраїнської науково-практична конференція «Іноваційні практики наукової освіти» 8 грудня 2021 року.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	12
1.1. Проблема виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів у психолого-педагогічній літературі.....	12
1.2. Сутність та структура поняття «ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти».....	21
<i>Висновки до розділу 1</i>	42
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	44
2.1. Узагальнення досвіду виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.....	44
2.2. Діагностика вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.....	57
<i>Висновки до розділу 2</i>	72
РОЗДІЛ 3. РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	76
3.1. Педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.....	76
3.2. Реалізація методики виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.....	84
3.3. Аналіз результатів експериментальної роботи.....	92
<i>Висновки до розділу 3</i>	104
ВИСНОВКИ	105
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	108
ДОДАТКИ	118

ВСТУП

Актуальність дослідження. Людина є частиною природи, проте найчастіше саме вона завдає поганого впливу навколишньому природному середовищу. На сьогоднішній час вкрай важливо виховувати в молодому поколінні ціннісне ставлення до природних ресурсів, адже екологічна ситуація у світі в критичному стані. Забруднення земель пестицидами, гербіцидами та побутовими відходами, деградація ґрунтів, які є основою сільського господарства та економічно процвітання держави потребують виховання у студентів аграрних закладів вищої освіти не тільки професійних навичок, а й любові до багатотисячолітньої спадщини нашої країни - земельних ресурсів.

Педагогічна наука розглядає проблему ціннісного виховання студентської молоді як одну з надважливих, адже те, як людина визначає цінності та розуміє сутність свого існування, істотно впливає на всю її життєдіяльність.

Основними нормативними документами для вирішення зазначених завдань є Конституція України, Законах України «Про освіту», ЗУ «Про вищу освіту», ЗУ «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», ЗУ «Про охорону земель», ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», ЗУ «Про державний контроль за використанням та охороною земель», ЗУ «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», ЗУ «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», Земельному кодексі України, Концепції екологічної освіти України та Концепції національно-патріотичного виховання, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

З ціллю прагнення збереження природного середовища та ресурсного потенціалу планети світовими організаціями були створені такі документи як Загальна декларація прав людини (прийнята в межах ООН, 1949), Європейська конвенція про захист основних прав людини та основних свобод (прийнята у

межах Ради Європи, 1950), Стокгольмська конференція ООН з проблем навколишнього середовища (1972), Тбіліська декларація ЮНЕСКО-ЮНЕП (1977), Африканська хартія прав та народів (1981), Московська декларація ЮНЕСКО-ЮНЕП (1987), Резолюції з екологічної освіти Ради та Міністрів освіти (1988), Європейська робоча група щодо екологічної освіти та виховання (1988), друга Конференція ООН з проблем навколишнього середовища та розвитку (1992), Резолюції з екологічної освіти Європейського Парламенту (1993 р.), Декларації Салоніки (ЮНЕСКО, 1997), Хартії Землі (2000), рішення IV Міжнародної конференції з екологічної освіти “Стратегія екологічної освіти та виховання у XXI столітті” (Москва, 2000) та узагальнення результатів діяльності таких організацій, як Рада Землі та Міжнародний зелений хрест (2000), ЮНЕСКО, Шоста програма дій з охорони довкілля ЄС (2001–2010).

Поняття “цінність” розглядалося такими вченими, як М. Шелер, Е.А. Подольська, В.О. Василенко, Д.О. Леонтєва, Ю.Р. Вейденгаммер та інші вчені. Вихованню ціннісного ставлення особистості на психологічних засадах зорієнтовані роботи С.Л. Рубінштейна, Є.А. Подольської, Л.С. Виготського, Д.О. Леонтєва, І.С. Кона, Б.Г. Ананьєва та інших. Формування “ціннісного ставлення”, їх механізми та структурність цієї якості досліджували Л.І. Божович, І.Д. Бех, О.Л. Кононко. На їх думку – ціннісне ставлення відображається у світогляді людини, її переконаннях та рисах особистості, воно сприяє творчому освоєнню світу та є свідомим компонентом структури особистості.

Потреба у вихованні ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти освіти зумовлена такими обставинами, як: потреба розвитку аграрного потенціалу держави, продовольча безпека, вирощування екологічно чистих продуктів; забезпечення вміннями та навичками раціонального використання та охорони земельних ресурсів; збільшення методик і технологій спрямованих на виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів.

Проблеми виховання ціннісного ставлення особистості до природи досліджували Н.Б. Ігнатівська, Ю.Г. Марков, М.Г. Васильєв, Т.Б. Баранова, А.М. Кочергін, І.Д. Зверев, Ю.Д. Бойчук та ін. Дослідники дотримуються думки, що

виховати ціннісне ставлення до природи можливо лише за умови залучення особистості до такої діяльності, яка, перш за все буде оптимізувати взаємовідносини людини і природи. І. Д. Зверев відокремлює складові частини ціннісного ставлення до живої природи та акцентує увагу на педагогічних умовах їх розвитку та формування.

Враховуючи наукову значущість досліджень різних вчених світу стає зрозумілим той факт, що проблематика формування ціннісного ставлення до земельних ресурсів – це невід’ємна складова екологічної культури особистості.

Так у Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” (1991 р.) та Концепції екологічної освіти України (2002р.) йдеться про те, що формування екологічної культури особистості є одним з найголовніших завдань екологічної освіти та виховання. 17 серпня 2016 року Міністерство освіти і науки України прийняло проект нового закону «Про освіту» (№3491-д від 04.04.2016),

що має за мету теоретичне обґрунтування та практичне застосування знань отриманих під час навчання у загальноосвітніх закладах протягом всього життя.

Сучасний світ вимагає від особистості не тільки певний «багаж знань», а ще їх вмиле застосування протягом життя. Новими освітніми стандартами визначено

основні групи ключових компетенцій, якими повинні оволодіти студенти. Згідно

концепції Нової Української школи, провідна ланка виховання особистості надається вихованню екологічної грамотності.

Проаналізувавши діяльність аграрних закладів вищої освіти розуміємо, що проблема виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів

аграрних закладів вищої освіти потребує належного теоретико-методологічного осмислення. Для вирішення поставлених завдань необхідно впровадження та застосування нових, більш якісних методик, підлаштованих під сучасних

студентів, та корегування і позбавлення освіти від застарілих, тих, що втратили свою дієвість та актуальність.

Актуальність проблеми виховання ціннісного ставлення до природних зокрема земельних ресурсів, недостатня теоретична і практична база зумовили

вибір теми дослідження **«Виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти».**

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці ефективності методики виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів в студентів аграрних закладів вищої освіти.

Відповідно до мети визначаємо такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувавши філософську, економічну, психолого-педагогічну літературу визначити та обґрунтувати поняття «ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти».

2. Узагальнити світовий та вітчизняний досвід виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

3. Визначити критерії і показники та розробити характеристику рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

4. Розробити і перевірити експериментально методику виховання ціннісного ставлення до природних земельних ресурсів.

Об'єкт дослідження – виховання у студентів аграрних закладів вищої освіти ціннісного ставлення до земельних ресурсів.

Предмет дослідження – сутність «ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти» і методика виховання у студентів ціннісного ставлення до земельних ресурсів.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань нашого дослідження, досягнення мети використовуємо комплекс взаємодоповнювальних методів

дослідження: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, систематизація, моделювання змісту, форм і методів навчально-виховної діяльності – для встановлення стану розробленості питання, обґрунтування принципів відбору

структурування змісту екологічного виховання учнів; *емпіричні* – анкетування, інтерв'ювання, бесіди; пряме, побічне, безпосереднє й опосередковане спостереження; моделювання, синтез, ранжування, констатувальний, діагностичний, формувальний експеримент – для перевірки ефективності

розробленої методики виховання студентів аграрних закладів вищої освіти освіти ціннісного ставлення до земельних ресурсів засобами сучасних інформаційних технологій; *статистичні* – кількісна та якісна обробка одержаних результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідницька робота проводиться на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

Ми дали узагальнене поняття сутності «ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти», проаналізували історичні витоки ціннісного ставлення до земель, розробили та виконали аналіз методики ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає у розробці та впровадженні в освітній процес аграрних закладів вищої інноваційних підходів на методів виховання у студентів ціннісного ставлення до земельних ресурсів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження було представлено у тезах для всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції «Інноваційні практики наукової освіти» 8 грудня 2021 року.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів та висновків до них, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1 Проблема виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів у психолого-педагогічній літературі

Розвиток людства на всіх етапах взаємопов'язаний з землею, яка є найціннішим ресурсом для забезпечення життєдіяльності всього суспільства, про що свідчать письмові згадки про яку, про її значущість знаходимо в усі культурно-історичні епохи.

Вперше про землю згадується в джерелах філософії Стародавньої Індії. У школі Санх'я, засновником якої вважають Капілу (VII ст. до н.е.), висувається питання про вихідні сутності світобудови, на які повинна орієнтуватися людина та виділяються такі дві сутності «пракріті» (природа) та «пшура» (свідомість) і визначаються п'ять основних стихій: вогонь, повітря, вода, земля і ефір.

Древній мислитель та філософ Китаю Конфуцій (VI-V ст. до н. е.) говорив: «Небо і земля розділені, але роблять одну справу» у своїх переконаннях він закликав більше приділяти уваги розвитку землеробства та сезонності землеробських робіт.

У працях «Про природу» і «Очищення» відображені погляди Емпедокла (бл. 490-430 рр. до н. е.), основу яких становить теорія чотирьох стихій – вогню, землі, води, повітря, що на думку мислителя, є першоосновами світу. [28]

Давньогрецький філософ, послідовник напрямку кініки Діоген (400–325 рр. до н.е.) говорив про необхідність обмеження споживання природних ресурсів, до зближення людини з природою як імперативну умову успішної життєдіяльності.

Необхідність ціннісного ставлення до землі та раціонального управління земельними ресурсами виникла у людства в далеку давнину. Народи Стародавньої Індії, Єгипту, Греції та інших країн за кілька тисячоліть до н.е.

розділяли земельні масиви на частини та проводили земельний облік, здійснювали виміри для будівництва каналів й споруд, обмеження та обмірювання земель, облік їхньої якості з метою оподаткування.

Грецький історик Геродот, писав про єгипетського царя Сесотриса (1878-1841 рр. до н. е.), який здійснив розподіл землі серед своїх підданих, дав кожному квадратні ділянки рівні за розміром та зобов'язав їх платити щороку так званий земельний податок, а під час розливу земель водами Нілу відправляв людину для визначення збитку, щоб знизити податок. Геродот визначав, що при цьому було започатковане землемірне мистецтво, а вже потім перенесено в Елладу (Грецію).

У Древньому Римі вперше проводилися описи земель для закріплення прав власності на землю, початок яких датується IV ст. до н. е. Для цього було заведено спеціальні реєстри, у які заносили дані про розмір земельних ділянок, спосіб їхньої обробки, якість і прибутковність земель. На бронзові таблиці вносили плани та назви, межі, розміри землеволодінь, інформацію про якість земель та землевласника. Дані принципи обліку земель та організації земельних володінь поширювались на землі Римської імперії та інші держави [29].

У період раннього рабовласництва (X – VI ст. до н.е.), розуміння про ставлення до земельних ресурсів знайшли своє відображення в грецьких поемах

Гомера «Іліада» та «Одіссея», Гесіода «Роботи і дні», законах міст-держав, реформах Солона та Пісістрата.

Ксенофонт (430-354 рр. до н. е.) у своїх роботах "Домострой", "Економікс", "Про землеробство" показує особливе бачення ставлення до земель в Давній

Греції. Однією з сновних галузей рабовласницької економіки Ксенофонт вважав землеробство, яке він вважав найбільш гідним видом діяльності. За його словами,

«землеробство – мати і годувальниця всіх мистецтв». Він надає вагомі поради рабовласникам щодо ведення господарської діяльності.

Платон в проєкті ідеальної держави висловлює думку про те, що люди відрізняються своїми здібностями, тому кожна людина повинна займатися своєю справою. Одні народжені для управління, хтось для військової справи, інші – для землеробства і ремесла. У «Законах» він пропонує рівномірно поділити землю між власниками, так як її надмірна концентрація в руках одного призводить до соціальних суперечностей. Платонові погляди носять натурально-господарський характер, він відносить до землеробства, як до найважливішої галузі господарства та основи економіки держави [30].

Арістотель (384 — 322 до н.е.) у своїх творах «Політика» і «Нікомахова етика» також створює проєкт «найкращої держави. Основною галуззю економіки Арістотель також уважав землеробство. Ідеалом господарювання для філософа було невеличке землеробське господарство (в якому, зрозуміло, працюють раби) [31].

У Стародавньому Римі ідеї з формування ціннісного ставлення до землі були висловлені Марком Порцієм Катонем Старшим (234 — 149 до н.е.) у трактаті «Землеробство». Автор також вважав землеробство за найпочесніше й найшляхетніше заняття, дохід від якого «є найчистішим, найпевнішим і зовсім не породжує заздрощів» [32, с. 7-15]. Він наголошує на одній з найважливіших складових агрокультури – застосуванні органічних добрив: «Старанно зберігай козиний, овечий, коров'ячий і всякий інший гній. Постарайся мати велику купу гною; і коли будеш зорювати – очищуй, подрібнюй, потім вивозь із хліва. Гній зробиш із соломи, стебел, м'ятої соломи, полови, листя. Половину того вивозь на поля, де сіятимеш корми, четверту частину поклади під скопану землю під олівами, другу чверть збережи для луку» [33].

Арістотель (384 — 322 до н.е.) у своїх творах «Політика» і «Нікомахова етика» також створює проєкт «найкращої держави. Основною галуззю економіки

Арістотель також уважав землеробство. Ідеалом господарювання для філософа було невеличке землеробське господарство (в якому, зрозуміло, працюють раби) [31].

У Стародавньому Римі ідеї з формування ціннісного ставлення до землі були висловлені Марком Порцієм Катонем Старшим (234 — 149 до н.е.) у трактаті «Землеробство». Автор також вважав землеробство за найпочесніше й найшляхетніше заняття, дохід від якого «є найчистішим, найпевнішим і зовсім не породжує заздрощів» [32, с. 7-15]. Він наголошує на одній з найважливіших складових агрокультури – застосуванні органічних добрив: «Старанно зберігай козиний, овечий, коров'ячий і всякий інший гній. Постарайся мати велику купу гною; і коли будеш зорювати – очищуй, подрібнюй, потім вивозь із хліва. Гній зробиш із соломи, стебел, м'ятої соломи, полови, листя. Половину того вивозь на поля, де сіятимеш корми, четверту частину поклади під скопану землю під олівами, другу чверть збережи для луку» [33].

Арістотель (384 — 322 до н.е.) у своїх творах «Політика» і «Нікомахова етика» також створює проєкт «найкращої держави. Основною галуззю економіки Арістотель також уважав землеробство. Ідеалом господарювання для філософа було невеличке землеробське господарство (в якому, зрозуміло, працюють раби) [31].

У Стародавньому Римі ідеї з формування ціннісного ставлення до землі були висловлені Марком Порцієм Катонем Старшим (234 — 149 до н.е.) у трактаті «Землеробство». Автор також вважав землеробство за найпочесніше й найшляхетніше заняття, дохід від якого «є найчистішим, найпевнішим і зовсім не породжує заздрощів» [32, с. 7-15]. Він наголошує на одній з найважливіших складових агрокультури – застосуванні органічних добрив: «Старанно зберігай козиний, овечий, коров'ячий і всякий інший гній. Постарайся мати велику купу гною; і коли будеш зорювати – очищуй, подрібнюй, потім вивозь із хліва. Гній зробиш із соломи, стебел, м'ятої соломи, полови, листя. Половину того вивозь на поля, де сіятимеш корми, четверту частину поклади під скопану землю під олівами, другу чверть збережи для луку» [33].

Історія розвитку стародавнього Риму пов'язана із граківським аграрним рухом, що виражав інтереси селян, що не володіли землею у боротьбі проти латифундій. Його очолювали брати та Гай Гракки. Вони вимагали обмеження великого землеволодіння та розподілу земель між безземельними і малоземельними селянами, прагнули здійснити реформу рабовласницького ладу і за її рахунок зміцнити його: «Навіть дикі звірі, що живуть в Італії, мають свої нори; кожна з них має свій притулок. Лише ті, хто воює і вмирає за Італію, не володіють нічим, крім повітря й світла. ... Вони повинні проливати свою кров і вмирати за розбещеність і багатство інших. Вони не мають у власності ні шматочка землі», – писав Г. Гракх [33].

Важливість праці на землі описували такі представники Стародавнього Риму, як Марк Теренцій Варрон (116 — 27 до н.е.) та Луцій Юній Модерат Колумелла (I ст. н. е.). У своєму трактаті «Про сільське господарство» Варрон розглядає думку про те, що дохід маєтку визначається агрокультурою, що передовсім — властивостями ґрунту, оскільки основна цінність господарства — земля [35].

Після падіння Римської імперії розпочинається доба середньовіччя (V ст. - XVII ст.) для якої характерним є величезний вплив християнської церкви має на розвиток всіх сфер людської життєдіяльності. Вона стала ніби феодалом, що володіє великою кількістю земель та селян.

Завдяки пам'яткам західноєвропейської економічної думки раннього середньовіччя таким як «Салічна Правда» (VI ст.), «Капітулярій про вілли» (початок IX ст.) ми маємо уявлення про організацію ранньофеодального господарства. «Салічна Правда» є аграрним кодексом франків, що проголошує сільське господарство основним заняттям франків. Згідно з «Капітулярієм» всі землі вотчини були власністю вотчинника, а господарство було натуральним.

Настоятелі Східної Церкви Василій Великий, Григорій Богослов, Іван Золотоуст у своїх поглядах виступали за методи виховання підростаючих

покоління на засадах християнських цінностей. Святий Іоанн Золотоуст говорив про значення праці на землі ще у IV ст.: «Кожна праця годує тільки себе, і єдина праця на землі, яка годує інших і багато інших». Відомий теолог Фома

Аквінський (1225- 1274) у своєму трактаті «Сума теології» схиляється до

натурального господарства та соціальної ієрархії, адже: «одні повинні обробляти рілля, інші – зводити будинки, а частина людей, будучи вільною від людських клопотів, має присвятити себе духовній праці заради спасіння решти». Згідно з

доктриною християнства, він вважає працю обов'язком кожної віруючої людини,

однак важку фізичну працю визначає виключно заняттям для рабів [34].

У середньовіччі дії із розподілом земель носили державний характер й були більш пов'язані з обліком (кадастром) земель, поділом земельних ділянок між землевласниками і закріпленням меж земельної ділянки. До кадастрів

середньовіччя можна віднести облік земель короля франків Карла Великого (742

- 814 рр.), "Книгу страшного суду" за часів Вільгельма Завойовника (1066-1087 рр.), яка містить докладні відомості про кількість і якість земель, сицилійський кадастр земель Фрідріха II (1194 - 1250 рр.) та кадастр Калабрії (1375 р.).

В епоху Відродження та Реформації (XIV-XVII) людина підноситься на

перше місце в суспільстві, в цей час притаманним для виховання є повага до дитини та її здібностей, категорично забороняються фізичні покарання. Е. Роттердамський (1469-1536рр.) піддає критиці середньовічне виховання,

засуджує паличну дисципліну та жорстоке ставлення вчителів. На його думку

навчання повинне бути легким, приємним, враховувати інтереси дітей, розвивати активність та самостійність [36].

У контексті нашого дослідження цікавими є погляди представників епохи

Нового часу та Просвітництва (XVII -XVIII ст.). В епоху Нового часу освіта та

виховання розвивалися у таких соціальних умовах, які були для людей переломними, формувалися нові духовні та суспільні цінності, а також переглядалася концепція відносин людини і світу [38].

Основні ідеї епохи Просвітництва передбачали ставлення до освіти як до основи процвітання держави, урахування у вихованні дитини її природних особливостей, трудове виховання, як важливий чинник розумового, так і морального та фізичного розвитку, побудову навчального процесу на основі принципу природо відповідності [39]. Особливе місце у філософській думці вказаної епохи займають праці чеського педагога Я. А. Коменського (1592 – 1670 рр.). Основні ідеї виховання особистості відображені в його «Великій дидактиці».

Відомий педагог вважав, що «людина робиться людиною лише завдяки вихованню» [40, с. 21]. Основою його вчення про виховання є ідея виховуючого навчання та природовідповідності. Велику увагу Я. А. Коменський приділяє вихованню людяності в людині, за яким виділяє такі основні добродієвості, як справедливість, мудрість, мужність, поміркованість, а також рекомендує розвивати в дітях слухняність, повагу до старших, працелюбність, доброзичливість, скромність. На його думку, застосування принципу природовідповідності, за яким людина є частиною природи, у навчально-виховному процесі передбачає врахування вікових особливостей дитини [40, с. 23].

Дж. Локк (1632-1704 рр.) основні питання виховання зосередив у праці «Думки про виховання». На його думку, мета останнього полягає у підготовці джентльмена, який уміє створити здоровий дух у здоровому тілі й знає, як поводити себе в товаристві. Ж. Руссо (1712-1778 рр.) основні ідеї про виховання відобразив у праці «Еміль про виховання». Французький просвітитель велику увагу приділяв особистості дитини й доводив, що основоположним засобом розв'язання соціальних проблем є правильне виховання. На його думку, не потрібно виховувати простих людей, трудівників чи їх дітей, адже вони вже «виховані самим життям», а потрібно виховувати феодалів, аристократів і їх дітей [40].

У своїй праці «Система природи» Поль Гольбах (1723-1789 рр.) наголошує, що «природа – це велике ціле, де людина складає лише маленька частина природи, поза якою не існує більше нічого, і цілком підпорядкована її законам» [39].

Т. Джефферсон президент США автор Декларації незалежності, особливо зосереджував свою увагу на вихованні в підростаючого покоління любові до рідної землі. Він мріяв, щоб молоді люди виховували в собі такі риси, як: чесність, помірність, працьовитість, гуманність, самостійність, щирю любов до

Батьківщини [40]. Американський педагог Джон Дьюї започаткував новий напрямок прагматизму – інструменталізм, відповідно до якого всі види діяльності розглядаються, як інструменти при розв'язанні соціальних та індивідуальних

проблем. Педагог виступав за зміну школи «книжковоого навчання», «пасивного слухання» на «школою праці». Також Дьюї віддавав перевагу таким предметам, як географія, історія, що тісно пов'язані з природними ресурсами та життям суспільства. Вони виховують повагу до рідної землі та навчають бережливому ставленню до природи. Дьюї писав, що: «школа зможе підготувати людину до соціального життя, тільки моделюючи його в шкільному житті» [42, с. 522].

В. Франкл виділяє 3 групи цінностей, які можуть становити сенс життя: цінності творчості, цінності переживання, цінності ставлення. Найважливішими на його думку є цінності ставлення, до яких людина вдається, коли потрапляє в безвихідні ситуації [30, с.197].

На теренах України завжди активно займалися землеробським ремеслом та відповідно розвивалися відносини щодо володіння та користування земельними ресурсами. Говорячи про ціннісне ставлення до рідної землі важко уявити народ, який більш добайливо, з повагою та любов'ю ставиться до землі. Для українців

найціннішим скарбом є земля, вона оспівується в піснях, про любов до неї складають вірші та поеми, за рідну землю віддають життя та проливають кров.

Найвизначальнішою рисою українського народу є їх особливий зв'язок із землею. Землю як основу основ, як найцінніший скарб вони поетизують й

обоожнюють, ставляться до неї як до Господнього благословення з особливим почуттям: «Ой в полі, в полі сам плужок оре, а за тим плужком сам Господь іде...».

східнослов'янські племена славилися своїми робітничими здібностями, тому основою виховання стала підготовка сильного і доброго робітника, умілого

орача, мисливця, мужнього та безстрашного воїна для захисту своєї землі і жінки

вправної господарки, яка впорається не тільки з прядінням і ткацтвом, а й зможе дати відсіч ворогові. Головним засобом виховання того часу була праця, приділялася увага вихованню працьовитості, сформувався культ Землі і Хліба.

Прикладом такого виховання ціннісного ставлення до рідної землі є прислів'я: «За рідний край – життя віддай» [43].

За часів Київської Русі вихованню ціннісного ставлення до природи та землі приділялось особливе значення, використовувалися заборони на

пошкодження дерев та забруднення рік, руйнування гнізд. Важливе значення для

нашого дослідження мають погляди на виховання, описані в «Слові про закон і

благодать» Іларіона та «Повчанні дітям» Володимира Мономаха. В «Повчанні

дітям» ми бачимо заклик до бережливого ставлення та праці для благополуччя рідної землі, готовності стояти на її захисті: «На війну вийшовши, не лінуйтеся, не покладайтеся на воєвод. Ні питтю, ні їді не потурайте, ні спанню. І сторожів самі наряжайте, і на ніч лише з усіх сторін, розставивши довкола себе воїв, ляжте і рано встаньте. А оружжя не знімайте з себе...» [44].

За часів козацтва навчання проводилося з метою підготовки сильних та мужніх воїнів, захисників Батьківщини від загарбників. Козаки відправлялися на

вільні запорізькі землі, де вчилися поєднувати військову службу із працею на

землі, бдували зимівники, займались хліборобством. Педагогіка в козацькій державі формувала в молодих людях такі героїчні якості, які склали кодекс звичаїв: «готовність боротися до загибелі за волю, честь і славу України;

нехтування небезпекою, коли йдеться про життя побратимів та матері України; ненависть до ворогів, прагнення звільнити рідний край від загарбників; героїзм, подвижництво у праці та в бою за рідну землю». [43].

У своїй творчості Т.Г. Шевченко описує відданість, любов та страждання, які наш народ проходив заради рідної землі, віддане служіння Батьківщині попри важкі тортури та муки: «Я так її, я так люблю Мою Україну убогу. Що проклену святого Бога, за неї душу погублю!». В історико-героїчній поемі «Гайдамаки»

закладено революційний заклик та жагу до перемоги в боротьбі за національну гідність; тематика боротьби українського народу з турецько-татарських загарбників, розглядається в поемах «Іван Підкова» та «Гамалія», у творі

«Тарасова ніч» описується боротьба нашого народу з пануванням поляк. Шевченко закликає до боротьби з поневоловачами: «Кайдани порвіте, і вражою злою кров'ю волю окропите»; описує красу рідної землі: «Подивіться на рай

тихий, на свою країну, полюбіте щирим серцем Велику руїну, розкуйтеся, братайтеся, у чужому краю не шукайте, не питаєте того, що немає і на небі, а не тільки у чужому полі. В своїй хаці своя правда і сила, і воля». Кобзар бачить

українців як хліборобів, адже праця на землі була цінністю його роду і народу, він розглядає хліборобську працю як святу, бо завдяки їй існує рід людський [45].

У творчості І.Я. Франка виховним ідеалом виступає людина-борець за рідну землю, герой нової незалежної Української держави. Він вважає патріотом, насамперед доброго господаря, який трудиться для благополуччя своєї родини і

всього українського народу, бо: «все, що йде поза рами нації – це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування однієї нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів,

що раді би широкими вселюдськими фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації» [17, с. 573].

Ушинський зазначав: «Праця стала завершальним законом людської природи, тілесної і духовної, і людського життя на землі, в суспільстві необхідною умовою її тілесної, моральної і розумової досконалості, її людського достоїнства, її свободи і, нарешті, її насолоди, її щастя», «праця – не гра і не забава, вона серйозна і важка, тільки повне усвідомлення необхідності досягнення тієї чи іншої цілі може заставити людину взяти на себе цей тягар», педагог підкреслював, що без особистої праці людина не може йти вперед [46, с. 308-309].

М. П. Драгоманов також відстоював принципи народності у вихованні, наголошуючи у своїх працях, що любов до рідної землі повинна проявлятися в готовності працювати на благополуччя своєї держави, прагненні робити добро і приносити користь для народу, цінував громадян, які добре знали історію рідної Батьківщини та закликав рівнятися на тих громадських діячів, які віддано служать національним інтересам своєї держави. Вихованню ціннісного ставлення до землі присвячені праці М.С. Грушевський, оскільки найбільше працюючого народу в Україні працює на землі, й тому справедливе вирішення аграрного питання – це перша необхідність для добробуту народу. Він був переконаний, що виключно спільними зусиллями – робочою силою, освітою та науковою діяльністю потрібно розвивати продуктивний потенціал країни, її багатства, щоб кожна людина отримувала від суспільства по своїй потребі і присвятив йому свою працю. Грушевський вважав українцем кожного, хто щиро бажає ним бути, володіє українською мовою та сумлінно працює на благо українського народу [47].

Неабияке значення в нашому дослідженні займають погляди видатного вченого В.І. Вернадського, який займався вивченням біосфери (пронизана життям земна оболонка, джерелом існування якої є сонячна енергія). Основну

роль в біосфері вчений приділяв людині, сприймаючи її як частину природи, наголошував, що неправильне втручання в біосферу може призвести до катастрофи. Також розробив концепцію про новий якісний стан біосфери =

ноосферу (сферу розуму, тобто біосферу, упорядковану розумом і працею людини). Вважав, що майбутнє Землі залежить від того настільки правильно люди зможуть перетворити біосферу в ноосферу [49, с. 49].

В період перебування України у складі Радянського союзу Декретом про землю за пропозицією Леніна було скасовано приватну власність на землю, перетворивши шляхом конфіскації без жодного викупу усю землю на загальнонародне надбання.

Освіта за радянської влади працювала на інтереси комуністичної партії з ідеологічним комуністичним навчанням, про те цей вплив радянських стандартів навчання не зміг подолати та поневолити педагогічні ідеї відданих Україні педагогів – А.С. Макаренка П.П. Блонського, В.О. Сухомлинського, Г.Г. Ващенко.

В своїй книзі П. П. Блонський «Трудова школа» висловив думку, що ідеальна школа – це школа праці, та замість ручної праці він вихначає більш широке поняття – соціальна праця. Метою трудового виховання на його думку є: «виховання сильної людини, що володіє знаряддями панування над природою і підпорядковує її потребам людства». У педагогічній діяльності надавав великого значення політехнічній підготовці та формуванню важливих навичок дбайливого господаря рідної землі [43, с. 289].

Для дослідження ціннісного ставлення до земель велике значення відіграють погляди Г.Г. Ващенко, який в підручнику «Виховний ідеал» виділяє різні типи виховних ідеалів. Головним завданням педагогіки Г. Ващенко вважав підготовку людей, які зможуть служити своїми знаннями та працею на благо країни. Він вважав, що багатьом людям притаманна стихійна любов до Батьківщини, але не кожному властивий патріотизм – усвідомлена любов до

рідного краю. На його думку той, хто не любить своєї Батьківщини, не може бути повноцінною людиною, бо, якщо не любиш своєї Батьківщини, не працюєш задля її процвітання твоє життя стає беззмистовним та бідним [50].

Значний вклад у виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів вніс А.С. Макаренко. В навчальних закладах, які він очолював, велике значення приділялося трудовому вихованню людини патріота. На думку педагога: «Праця завжди була основою людського життя і культури». У трудовому вихованні він визначає дві важливі складові – формування умінь та навичок працювати і виховання любові до праці. Важливим елементом виховання є праця, якщо вона створює цінності. Макаренко був прихильником сільськогосподарської праці, на його думку, лише в такій праці проявляється правильний характер людини, виховується відповідальність за особисту працю, що є частиною загальної праці колективу [51, с. 223-237].

Вчення В.О. Сухомлинського закликають до пізнання навколишнього світу не тільки розумом, але й серцем, він практикує «подорожі» світом праці: «Ніколи не забудеться дітям перша подорож у колгоспне зерносховище. Діти побачили ворохи пшениці – тисячі центнерів хліба. Батько Вані розповів про людей, які вирощували високі врожаї сільськогосподарських культур. Комбайнер Григорій Андрійович повів дітей в поле...» [52, с. 61].

Для нашого суспільства важливим є відновлення та розвиток земельних ресурсів, для процвітаючого майбутнього нашої держави. Тому багато науковців присвячують свої дослідження саме вихованню ціннісного ставлення підрастаючого покоління до природних ресурсів.

Проведене В.В. Маршицькою дисертаційне дослідження присвячувалось вихованню емоційно-ціннісного ставлення до природних ресурсів дітей старшого дошкільного віку, в ньому уточнено суть поняття «емоційно-ціннісне ставлення до природи» відповідно до вікових особливостей учнів старших класів, обґрунтовано критерії сформованості і типи прояву виховання емоційно-

ціннісного ставлення до природних ресурсів, уточнено принципи конструювання особистісно-орієнтованої технології навчання та виховання [54].

Т.Ф. Юркова 2008 року розробила та захистила дослідження «Формування у підлітків ціннісного ставлення до природи в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи». В ньому описані історико-методологічні принципи експериментального дослідження, формування у учнів ціннісного ставлення до природи під час навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, розроблено аналіз сучасного стану виховання, визначено суть і значення понять «ставлення», «екологічне ставлення», «ставлення підлітків до природи» [55].

У 2009 році К. Д. Шевчук представила до уваги дисертаційне дослідження на тему: «Формування у молодших школярів ціннісного ставлення до рідного краю». Автор провела теоретичний аналіз формування у молодших учнів загальноосвітньої школи цінностей та ціннісних ставлень, розширила та уточнила сутність поняття «ціннісне ставлення до рідного краю», визначила критерії рівнів формування даної якості у учнів молодших класів, теоретично обґрунтовано й перевірила експериментально ефективність моделі і педагогічні умови оптимізації процесу формування в школярів ціннісного ставлення до рідного краю [56].

Формуванню в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи ціннісного ставлення до природи присвячене дисертаційне дослідження С.В. Скрипника. Автором обґрунтував удосконалення змісту форм і методів формування ціннісного ставлення до природи у учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи, розробив та експериментально апробував особистісно-орієнтовані методи формування ціннісного ставлення до природних ресурсів та програми засідань екологічного клубу «Екологія + Я» [57].

Отже, впродовж багатьох тисячоліть формувалося ціннісне ставлення до земельних ресурсів, починаючи з Стародавнього світу та античності люди

вважали землею найціннішим скарбом та землеробство найпочеснішим ремеслом. З давніх часів люди усвідомлювали важливість правильно та впорядковано користуватися землею. Народи Стародавньої Індії, Єгипту, Греції та інших країн

за кілька тисячоліть до нашої ери розділяли земельні масиви на частини, проводили суворий облік земель, здійснювали виміри з метою будівництва каналів, побудови споруд, обмеження й вимірювання земель, облік якості земельних ділянок для оподаткування.

Досліджуючи питання ціннісного ставлення до земельних ресурсів ми отримуємо закономірне спостереження, яка б не була епоха чи то Середньовіччя, Новий чи Новітній час для суспільства завжди були іє притаманні бережливе ставлення до земельних ресурсів, працелюбність, раціональне використання земельних ресурсів.

Науковці зі всього світу приділяють неабияку увагу екологічному, патріотичному та трудовому вихованню підростаючого покоління, проте проблема саме ціннісного ставлення до земельних ресурсів тільки починає активно розглядатися, адже на сьогоднішній день збереження та відновлення земельних ресурсів є актуальною проблемою всього людства.

Студентам аграрних закладів вищої освіти від яких залежить в майбутньому доля агропромислового комплексу держави, добробут та продовольча безпека вкрай важливо розуміти наскільки важливим є правильне, раціональне використання земельних ресурсів для того щоб в майбутньому Україна була успішною аграрною державою.

1.2 Сутність і структура поняття «ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти»

Однією з найважливіших частин природного середовища є земельні ресурси, вони характеризуються просторовим розміщенням, ґрунтовим покривом, рельєфом, рослинністю, водами, надрами та виступають головним засобом

виробництва у сільському і лісовому господарстві, а також просторовим базисом для розміщення всіх галузей виробництва. Земля є невід'ємною і основною умовою життя та функціонування процесу суспільного виробництва, обумовлюють існування і використання інших природних ресурсів (поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, рослинного та тваринного світу).

Земельні ресурси разом з іншими природними ресурсами (кліматичними, водними, мінеральними, лісовими) є компонентами оточуючого середовища, місцем для існування людини, їм належить активна участь в суспільному виробництві, вони є засобом виробництва та джерелом задоволення потреб людини. Створення потужного потенціалу в багатьох державах, що представлені багатогалузєвою промисловістю і розвинутим сільським господарством та розгалуженою транспортною мережею людство завдячує землі.

Земельні ресурси відіграють найважливішу загальнобіосферну роль та є основою розвитку рослинного і тваринного світу, функціонування атмосфери, гідросфери та інших сфер, а також людського суспільства.

Для аграрного сектору земельні ресурси – найважливіша складова частина ресурсної бази землеробства, головний засіб виробництва. Характер та якість земельних ресурсів, родючість сільськогосподарських земельних угідь визначають ефективність аграрного виробництва, продуктивність праці в аграрній сфері, можливість розв'язання продовольчої проблеми.

Впродовж своєї еволюції людство почало використовувати землі в усіх її аспектах пізніше, відносно інших природних ресурсів. Людина на початкових етапах свого становлення спочатку використовувала ресурси рослинного й тваринного світу, лісові і кліматичні ресурси. В той час, земельні ресурси вона, використовувала як просторову базу для пересування та зведення домівок. В подальшому люди почали використовувати корисні копалини, що розташовані в надрах землі. А починаючи тільки з 9-10 тис. років тому людство

почало займатися веденням землеробства, використовувати землю як основний засіб праці. Землеробський етап еволюції людства в 200-300 разів менший, за весь період еволюції людей. Перехід від первісної людини до діяльності пов'язаної землеробством прискорив прогрес суспільства та соціально-економічний розвиток, інтенсифікувавши процеси природокористування [25,26].

До початку сільськогосподарського виробництва на земельних угіддях площа придатних для обробітку земель на планеті становила, за приблизними підрахунками вчених, приблизно 4,5 млрд. га. На сьогоднішній день світовий фонд земель придатних для сільськогосподарського використання становить тільки 2,5 млрд. га. Провівши нескладні підрахунки, можна зробити висновок, що за 10 тис. років використання людьми земельних ресурсів для виробництва сільськогосподарської продукції, вся площа придатних земель зменшилася на 2 млрд. га. З даних підрахунків випливає, що людство кожного року втрачало в середньому приблизно 20 тис. га продуктивних земель [24].

Люди не завжди раціонально та обдуманно використовували й обробляли землю, що спричинило їхню швидку втрату родючості та деградацію.

Високопродуктивні земельні ресурси перетворювалися на непридатні, що характеризувалися зруйнованим ґрунтовим покривом, докорінною видозміною рельєфу. За останні декілька століть до непридатних також додалися землі, що були зруйновані гірничими розробками, вугільними, відпрацьованими торфовищами, залізородними і іншими кар'єрами, а також зайняті промисловими та господарсько-побутовими відходами, золовідвалами, териконами і ін. Це все призводило до залучання в сільськогосподарське використання все нових земельних ділянок, які мали високу природну родючість ґрунтів. Таким чином 2,5 млрд. га загальносвітового фонду орнопридатних земель під ріллею на

сьогодні використовується 1,5 млрд. га, а резерв не використовуваний земельних ресурсів становить 1,0 млрд. га. але, це не кращі за якістю землі. В резервному фонді залишилися переважно глинисті, піщані, кам'яністі, надмірно або

недостатньо зволожені, засолені землі. Попри це, й на теперішньому етапі незворотні втрати продуктивних сільськогосподарських угідь становлять в середньому 15 млн. га на рік [25].

Щорічно населення планети зростає на 70-80 млн. людей, а для кожного з них за середньосвітовою нормою передбачено 0,3 га земель для виробництва продуктів харчування та 0,09 га для будівництва та обслуговування житла. У випадку збереження сучасних тенденцій в землекористуванні і темпів демографічного розвитку резервного фонду земель вистарчить людству всього на 35-40 років.

Приведені аргументи доводять необхідності всебічного дослідження земельних ресурсів, розуміння їхнього значення у всіх сферах життєдіяльності людини та пропагування ідеї всебічної охорони продуктивності земельних угідь – як запоруки продовольчої, екологічної та економічної безпеки життя.

Особливості використання земельних ресурсів як основного засобу виробництва в сільському господарстві

На даному етапі суспільного життя природні земельні ресурси використовуються надзвичайно інтенсивно, вони виконують важливу функцію територіальної бази, природного ресурсу і основного засобу виробництва в різних сферах діяльності. Проте, у деяких галузях виробництва їхнє використання є неоднаковим та має різне значення в процесі їхнього функціонування. Наприклад, в промисловості, транспорті, будівництві земельні ресурси виступають лише територіальною, просторовою базою, тому що основна увага приділяється площі земель, рельєфу, віддаленості від джерел постачання сировини, а також центрів реалізації продукції та наявності комунікацій. А у добувній промисловості значення земельних ресурсів значно вище, адже окрім територіальної бази, використовуються земельні надрах в яких сконцентровані всі корисні копалини. Надзвичайно велике, незамінне значення мають ресурси земель, складовою та невід'ємною частиною яких є родючі ґрунти, в сільському

та лісовому господарстві, де вони виступають головним засобом і предметом праці людства.

Земельні ресурси як основний засіб виробництва мають декілька особливостей, які відрізняють їх від інших засобів виробництва:

Земля не продукт самої природи, вона виникла за багато тисяч років до появи людини внаслідок сукупної дії факторів, що сформувалися на певній території, тому земля передре появи праці по її створенню.

Земля є територіально обмеженою та не може бути збільшена або штучно створена. Проте її обмеженість зовсім не є ознакою обмеженості продуктивних властивостей земельних ресурсів. Також вона не може бути замінена іншими засобами виробництва.

Характерним для земельних ресурсів є постійність їхнього місцезнаходження, взаємозв'язком з природними факторами. Відповідно, відмінністю від інших засобів виробництва, неможливо їх перенести з одного місця на інше, а також процес виробництва має здійснюватися з врахуванням природно-географічних умов, на яких вони розташовані. Враховується місцезнаходження земельної ділянки, її рельєф і конфігурація, види сільськогосподарських культур, які можливі для вирощування, собівартість отриманої продукції.

На відміну від інших засобів виробництва, земельні ресурси за умови їхнього правильного та раціонального використання, не погіршують своїх природних властивостей, а, навпаки, підвищують, покращують показники продуктивності [3,27].

Отже, земельні ресурси невід'ємна і основна умова життя та функціонування процесів суспільного виробництва.

Структура світового земельного фонду та земель України

Загальна площа Землі становить 510 млн. км.кв. Значну частину якої займає Світовий океан – 361 млн. км.кв. (70,8%), відповідно площа суші займає 149 млн.

км кв (29,2%). Поверхня суші є неоднорідною: більшу частину її площі 70% займають рівнини, 21% - гори і 9% вічні сніги і льодовики. Якщо до складу суші не враховувати Антарктиду (15 млн. км кв), то площа земельних ресурсів, що використовується людством, становить 134 млн. км кв, або 26% поверхні Землі.

Під впливом різноманітних лімітуючих чинників значна частина суші є непридатною для ведення сільськогосподарських робіт. Це обширні пустелі Австралії, Африки, Азії, величезні заболочені простори північної півкулі (Аляска, Канада, Росія), гірські території з виходами скальних порід, тундра і лісотундра.

Сільськогосподарські угіддя у світі займають 37,1%, з яких рілля становить лише 10,4%. Найкращі показники рілля характерні для Європи і Азії, що обумовлено значною землеробською освоєністю даної території та високою щільністю населення.

Більшу половину всієї освоєної площі (зайнято пасовищами і посівами) в Азії, а також в Океанії і Австралії. В Африці, Південній та Північній Америці освоєні землі займають приблизно 30-36% їхньої території. В окремих країнах найвищими показниками освоєності території характеризуються Монголія,

Казахстан, ІАР, Нігерія, Україна (більше 70%). Меншу частину 10% всіх площ освоєно в Скандинавських країнах, Єгипті, Ізвії, Канаді.

В межах окремих держав земельні угіддя поширені досить нерівномірно.

Найбільші масиви рілля сконцентровані в Індії, США, Китаї, Бразилії, Канаді,

Україні. Також однією із головних характеристик використання земель відповідно до методології ФАО (Food Agricultural Organization) визначається щільність населення на одиницю площі та її освоєності.

Територія України характеризується унікальним комплексом фізико-географічних, ландшафтних, гідрологічних, структурно-геологічних і інших параметрів, що зумовило формування в її межах значної кількості видів та об'єктів природних ресурсів. За оцінками ради по вивченню продуктивних сил

України найбільш цінними серед природних ресурсів є земельні (72%) і мінерально-сировинні (26%). Але це в ніякій мірі не применшує екологічного та економічного значення водних, лісових, рекреаційних ресурсів, тваринного і рослинного світу у створенні сприятливих умов життєдіяльності населення та збалансованого розвитку держави.

За площею території Україна є найбільшою державою Європи. Площа її земельного фонду становила 60 354,8 тис. га станом на 1.01.2006 р.

Показник сільськогосподарської освоєності земельного фонду України є надзвичайно високим (71,2%). В структурі сільськогосподарських земель найбільшу частку займають сільськогосподарські угіддя, що становить 69,12% від загальної площі і розораність території України становить аж 53,8%.

Відповідно до першого розділу, другої та третьої глави Земельного Кодексу України повноваженнями у галузі управління та регулювання земельних ресурсів наділені Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, і центральні органи виконавчої влади з питань екології і природних ресурсів, земельних ресурсів, місцеві державні адміністрації.

Категорії земель за основним цільовим призначенням

Класифікація земель передбачає їх розподіл за найбільш характерними категоріями. В земельному законодавстві основною ознакою є цільове призначення земель – це нормативне цільове використання, встановлений внормативному порядку правовий режим використання, в залежності від видів діяльності суб'єкта права власності на землю і права користування землею, а також суспільних інтересів

Статтею 18 Земельного Кодексу України передбачає:

«1. До земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії.

2. Категорії земель України мають особливий правовий режим.

3. Україна за межами її території може мати на праві державної власності земельні ділянки, правовий режим яких визначається законодавством відповідної країни.»

В статті 19 ЗКУ розподілено землі за основним цільовим призначенням:

«1. Землі України за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії:

- а) землі сільськогосподарського призначення;
- б) землі житлової та громадської забудови;
- в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- г) землі оздоровчого призначення;
- ґ) землі рекреаційного призначення;
- д) землі історико-культурного призначення;
- е) землі лісгосподарського призначення;
- є) землі водного фонду;
- ж) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

2. Земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадян чи юридичних осіб, можуть перебувати у запасі.

3. Земельна ділянка, яка за основним цільовим призначенням належить до відповідної категорії земель, відноситься в порядку, визначеному цим Кодексом, до певного виду цільового призначення, що характеризує конкретний напрям її використання та її правовий режим.»

Розпорядженні AgroPolit.com відомості свідчать («Земельний довідник України 2020» — представляє детальну базу даних про земельний фонд нашої держави та зручний гід по земельній реформі. Його розробниками стала команда AgroPolit.com та Feodal.online (автоматизований сервіс з отримання і моніторингу відомостей щодо земельних ділянок)), наразі українці обробляють близько третю частину ріллі, яка є на території Європи, що становить 32,7 млн га. Також на одного жителя

України за статистичними відомостями припадає вдвічі більше, ніж на одного європейця.

За даними Держгеокадастру станом на початок 2020 року, коли не було передано на приватизацію державним підприємствам, у структурі державної власності перебувало 10,4 млн га земель. З яких на окупованих територіях перебуває 0,7 млн га земель, що становить 7%. На території всієї України 1,7 млн га, це 16% передано до об'єднаних територіальних громад.

Уряд планує протягом двох років продати понад 100 аграрних підприємств.

За даними виконуючого обов'язки міністра економічного розвитку Павла Кухти загалом в Україні понад 3700 державних підприємств, з них тисячу визначено на приватизацію, 530 – передано 2019 року у Фонд державного майна.

Еродовані землі в Україні займають площу близько 17,0 млн. га (41% від загальної кількості сільськогосподарських угідь). В складі земель, що піддалися ерозії 4,7 млн. га займають середньо- та сильноеродовані землі, в тому числі – 68 тис. га земель, які повністю втратили гумусовий горизонт.

В Україні дедалі частіше спостерігається зменшення родючості ґрунтів, погіршення якісного стану та екологічного стану земельних ресурсів. Система землекористування, яка використовується на сьогодні антиекологічна, антисоціальна і надзвичайно негативна, вона вимагає розробки і впровадження невідкладних заходів охорони земель.

Законодавство України у галузі охорони земель

У статті 04 Конституції України говориться: «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави».

Основні положення стосовно охорони земель в Україні регламентуються Законом України "Про охорону земель" (2003 р.), Земельним кодексом України (2001 р.), Законом України "Про державний контроль за використанням та охороною земель" (2003 р.), Постановами Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами.

У ст. 1 ЗУ «Про охорону земель» передбачено, що: «Охорона земель – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення».

Нормативи у галузі охорони земель і відтворення родючості ґрунтів встановлені Земельним кодексом України: «оптимального співвідношення земельних угідь; якісного стану ґрунтів; гранично допустимого забруднення ґрунтів; показники деградації земель та ґрунтів».

У Земельному кодексі вперше на законодавчому рівні закріплюється охорона ґрунтів і визначається, що ґрунти земельних ділянок є об'єктом особливої охорони. Відповідно до Земельного кодексу охорона земель забезпечується шляхом: «заборони власникам земельних ділянок і землекористувачам здійснювати зняття та перенесення ґрунтового покриву без спеціального дозволу органів, що здійснюють державний контроль за використанням та охороною земель. Хоча ґрунти земельних ділянок зазнають набагато ширшого спектру пошкоджень, що призводить до зниження їхньої продуктивності та деградації».

З метою контролю динаміки родючості ґрунтів систематично проводять агрохімічні обстеження, видаються агрохімічні паспорти, в яких зафіксують початковий та поточний рівень забезпечення ґрунту поживними речовинами та рівень їхнього забруднення.

Заком України «Про охорону земель» чітко визначені основні напрямки охорони земель у різних видах господарської діяльності (меліорації, лісове та водне господарство, будівництво та експлуатація лінійних інженерних споруд,

ведення містобудівної діяльності тощо). Законом також передбачаються основні принципи фінансування заходів охорони земель і ґрунтів за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів та коштів власників і користувачів земельних ділянок.

Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» регламентує правові, економічні і соціальні основи організації здійснення державного контролю за використанням та охороною земель, він спрямований на забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів і охорону довкілля.

Державний контроль за додержанням вимог законодавства, щодо охорони земель в системі центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів регулює Державна екологічна інспекція та підпорядковані їй територіальні органи.

Моніторинг ґрунтів в системі центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики проводить та контролює Державна служба охорони родючості ґрунтів та її територіальні органи.

Важливість виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів

На сучасному етапі складних і динамічних змін у взаємовідносинах суспільства та довкілля турбота про навколишнє природне середовище є невід'ємною складовою частиною наукового світогляду, необхідно розвивати взаємодію в системі „людина-природа” й набуття майбутніми професіоналами

бажанням охороняти та відновлювати земельні ресурси, ціннісно ставитися до них.

Соціально-економічні та екологічні умови стану земель України вимагають якісного вдосконалення професійної освіти майбутніх фахівців в процесі професійної підготовки в вищих навчальних закладах з метою підготовки кваліфікованих творчих фахівців, з високим рівнем знань, орієнтованих на

особистісний та професійний розвиток, професійна діяльність яких передбачає позитивний вплив на навколишнє середовище.

Кожен випускник аграрного навчального закладу повинен розуміти важливість земельних ресурсів на локальному, державному та планетарному рівнях та працюючи на виробництві, дотримуватися всіх екологічних вимог.

Екологічна освіта повинна дати можливість фахівцям повноцінно усвідомити вплив своєї професійної діяльності на навколишнє середовище, завданням

практичної діяльності під час навчання – допомогти реалізувати ці знання у реальному житті. Оцінюючи підготовку та результати роботи спеціалістів

аграрної галузі, необхідно враховувати такі показники як технологічність, ґрудомісткість, продуктивність праці та інші показники ефективності праці.

Сьогодні такі показники, як ресурсомісткість та забрудненість довкілля за значенням для людства посідають перше місце. Тому фахівець повинен вміти

реально оцінювати негативні екологічні наслідки використання технологічного процесу і вміти мінімізувати їх [1], с.32].

Навчання в аграрному навчальному закладі повинне формувати у студента науковий світогляд аграрного працівника, який буде розвивати в подальшому та вирішувати питання пов'язані з збереженням та відтворенням земельних ресурсів і охороною навколишнього природного середовища.

Правильне розуміння минулого й сучасного світу є характерним для наукового світогляду. Наукова картина світу — система уявлень про загальні

закони побудови й розвитку Всесвіту, його окремих частин. Вона являє собою елементом світогляду кожної людини, адже часто люди хоча складають певне уявлення про те, «звідки з'явився на світ», «як виникло життя на Землі». Взяті

за основу наукові дані про тенденції розвитку природних явищ можна передбачати їх у майбутньому (наприклад визначення Сонячного затемнення

вченими астрономами, або землетрусу - вченими-геофізиками).

Неабияку роль відіграє рівень екологічного виховання особистості. Сучасні масштабні екологічні зміни створюють реальну, серйозну загрозу для життя людей. Забруднення атмосферного повітря в більшості міст України досягло критичного рівня.

Екологічне виховання — представляє систематичну педагогічну діяльність, спрямовану на розвиток в студентів екологічної культури.

Завданням екологічного виховання є — сприяння накопиченню екологічних знань, прагнень берегти, примножувати природні багатства, виховування любові до неї, формування вмінь та навичок діяльності в природі. Екологічне виховання забезпечує розкриття сутності світу природи навколишнього середовища перебування людини, яка має бути зацікавлена у збереженні чистоти, гармонії, цілісності в природному просторі.

Соціальною потребою виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої є необхідність розвивати аграрний потенціал країни, забезпечувати продовольчу безпеку держави, вирощувати екологічно чисті продукти; відсутність системних вмінь у сфері раціонального використання та охорони земельних ресурсів, недостатній рівень впровадження методик та технологій, спрямованих на виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів.

Обґрунтовуючи зміст та сутність поняття «ціннісне ставлення до земельних ресурсів» та показавши його як процес при якому студенти аграрних закладів вищої освіти виявляють свою особисту і професійну сутність, перш за все необхідно проаналізувати в науково-категорійному апараті.

Ключовими поняттями є такі як «цінність», «ціннісний». Термін «цінність» був започаткований Арістотелем, який трактував його як: «благо, що є кращим

для кожного суцього..., або те, що робить благами інші причетні до нього речі, тобто ідею блага» [12].

У тлумачному словнику визначення поняття «цінність» говорить про те, що має деяку матеріальну чи духовну вартість; важливість або значущість чогонебудь [13, с. 237]. «Ціннісний» може відповідати оцінці того чи іншого факту, явища навколишньої дійсності з погляду його значущості, важливості для будь-кого, пов'язаний з такою оцінкою [21]. В радянському філософському словнику

вказується, що поняття «цінність» визначає один із найвагоміших моментів практичної взаємодії суспільства з навколишнім природним середовищем та іншими людьми [17, с.756].

Філософський словник трактує «цінність» як термін, що означає належне та бажане, на відміну від дійсного, реального [16, с. 707].

«Енциклопедія освіти» під редакцією В. Г. Кременя подає таке означення поняттю «цінність» – вагомість певних реалій дійсності як з точки зору задоволення матеріальних та духовних потреб, інтересів людини; те, що може цінувати особистість, що для неї є важливим і значущим. Існування людини і суспільства цінності наповнюють сенсом, вони більшою мірою духовно відтворюють саму людину [19, с.992].

Ставлення – той чи інший характер поведінки з ким-, чим-небудь [14, с. 634.], тобто ми можемо вивести поняття «ставлення» – як вибірково встановлений в свідомості суб'єкта зв'язок із об'єктом навколишнього світу, що проявляється в емоційній (переживання, психічні стани), раціональній (вербальна), практичній (вчинок, поведінка) формі.

Досліджуючи проблеми ставлення особистості, потрібно звернути увагу на концепцію В. М'ясищева, в якій психологічне ставлення людини – це цілісна система вибірових, індивідуальних, свідомих зв'язків людини з різними сторонами об'єктивної дійсності: з людьми і суспільством, з явищами природи; із

собою як суб'єктом діяльності. Вчений вважає, що ставлення проявляється у зовнішніх факторах та разом з тим виражає індивідуальний внутрішній світ [18, с. 347].

Під поняттям «цінність» ми розуміємо все, що становить значимість для людини. Ціннісну систему особистості розуміють як складний регулятор людської діяльності, який у своїй організації і змісті відображає особливості об'єктивної дійсності, які охоплюють зовнішній для людини світ та також саму людину з усіма її об'єктивними характеристиками. Структуру, функції, генезис ціннісної системи людини можна правильно розуміти за умови активного ставлення людини до реальної дійсності [22].

Ціннісне ставлення – це, загальнонаукове поняття, в якому поєднуються важливі гносеологічні значення педагогіки та психології. На думку вчених включення ціннісних ставлень в структуру особистості дає змогу визначати найзагальніші соціальні детермінанти поведінки, першопричину яких слід шукати в моралі, повсякденній, суспільній життєдіяльності людини. В психології особистості відносини являють собою систему зв'язків людини із світом та іншими людьми, вона виступає складовою частиною підсвідомості та самосвідомості особистості. В теорії особистості В. Мясіщева відносини (ставлення) є основною категорією. Основою даної теорії є ідеї О. Лазурського про класифікацію особистості за типом ставлення до навколишньої дійсності.

Основним положенням психології відносин передбачається, що особистість, її свідомість і психічний стан у кожен момент єдині в відображенні об'єктивної дійсності та ставлення людини до неї [20, с. 989].

Ціннісне ставлення до земельних ресурсів можна розуміти як якість особистості, що виявляється у чуйному, небайдужому ставленні до землі як кодувальниці з її родючістю, здатністю забезпечити процвітання і добробут народу. При цьому сприймаємо землю як живу матерію, в родючому шарі якої

знаходиться життєдайна енергія продуктивності, вона є основою продовольчої безпеки держави, самодостатньою субстанцією, готовою без радикального техногенного втручання приносити здорові врожаї, екологічно чисті та забезпечити високу якість життя народу. Ціннісне ставлення до землі

проявляється в прагненні працювати на землі, піклуванні про збереження та відтворення родючості ґрунтів, націленості на ведення екологічно чистого землеробства без забруднень ґрунтів гербіцидами та пестицидами, хімічними речовинами, зокрема добривами [15].

Ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних вищих навчальних закладів, можна розглянути, як інтегративне особистісне утворення, яке включає структурні елементи, у відповідності до різних сфер особистості людини, а саме: когнітивна, потребово-мотиваційна, емоційно-ціннісна,

рефлексивно-оціночна, діяльнісно-поведінкова. Компонентами ціннісного ставлення до земельних ресурсів індивіда є: потреба вирощування екологічно чистих продуктів, екологічна свідомість, потреба у збереженні потенціалу родючості національних земельних ресурсів, про органічно-біологічне

землеробство, знання історії використання людиною ґрунтів, вміння, навички та звички екологічно безпечного обробітку земельних ресурсів, ; відповідальне ставлення до природи, дбайливе ставлення до навколишнього середовища, рефлексія особистої готовності дбайливого господарювання, розвинуті вміння і

навички покращення господарсько-економічної діяльності відповідно до особистих і соціальних потреб, національних і загальнолюдських цінностей.

Отже, ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти можна визначити як інтегративне особистісне утворення студента, яке характеризується сформованим емоційно-почуттєвим зв'язком із

рідною землею як годувальницею, який обумовлений потребами, знаннями, навичками екологобезпечного і раціонального землекористування. Це

професійно важлива якість кожної особистості, що включає усвідомлення
 необхідності здійснення екологічно безпечного господарства, раціонального
 використання і охорони земельних ресурсів, історію їх використання та про
 органічне землеробство, засвоєння знань про земельні ресурси, позитивне
 ставлення до раціональних та екологічно безпечних способів господарювання на
 землі, суб'єктивні переживання в оцінці землі як одухотвореної, унікальної
 годувальниці; а також сформовані на цій основі навички і уміння
 екологічно безпечного господарювання, прогнозування своїх ближніх та віддалених
 наслідків ведення господарської діяльності в аграрній сфері і здатність
 відповідати за свої дії перед самим собою, наступними поколіннями, державою.

ВИСНОВОК до розділу I

У даному розділі розглядається еволюція ідей виховання ціннісного
 ставлення людини до земельних ресурсів, розкрито сутність і структуру поняття
 «ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої
 освіти», обґрунтовано потребу у вихованні ціннісного ставлення особистості до
 земельних ресурсів.

Впродовж багатьох тисячоліть формувалося ціннісне ставлення до
 земельних ресурсів, почитаючи з Стародавнього світу та античності люди
 вважали землю найціннішим скарбом та землеробство найпочеснішим ремеслом.

З давніх часів люди усвідомлювали важливість правильно та впорядковано
 користуватися землею. Народи Єгипту, Індії, Греції та інших країн за кілька
 тисячоліть до нашої ери ділили земельні масиви на частини, вели облік земель,
 здійснювали вимірювання з метою будівництва каналів та споруд, обмежень й
 обмірювання земель, облік якості земельних ділянок з метою оподаткування.

Досліджуючи питання ціннісного ставлення до земельних ресурсів ми
 отримуємо закономірне спостереження, яка б не була епоха чи то Середньовіччя,
 Новий чи Новітній час для суспільства завжди були і є притаманні бережливе

НУВІП УКРАЇНИ

ставлення до земельних ресурсів, працелюбність, раціональне використання земельних ресурсів.

Українська педагогіка має стародавні традиції виховання любові та поваги

НУВІП УКРАЇНИ

до рідної землі, адже протягом своєї давньої історії хліборобська діяльність була основою господарювання українського суспільства. У творах «Слові про Закон і Благодать» Іларіона й «Повчанні дітям» Володимира Мономаха звучать заклики

до праці на благо рідної землі та готовності стати на її захист. Не можна

НУВІП УКРАЇНИ

залишити без уваги у контексті досліджуваної нами теми ідеї з виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів, висловлені Г. Сковородою, Т. Шевченком, Є. Храпливим, І. Франком. За радянських часів утвердилось

споживацьке ставлення до земель та, незважаючи на це, в той час було створено

унікальні педагогічні ідеї виховання землероба, господаря і хлібороба, а саме: В.

НУВІП УКРАЇНИ

Сухомлинський («подорожі» у світ праці, відзначення свят першої борозни, першого снопа, свята відродження родючості, заклик до праці за покликанням)

Г.Вашенко (виховним ідеалом є громадянин, який своїми знаннями та працею

служить Батьківщині), А. Макаренко (виховання засобами продуктивної праці).

НУВІП УКРАЇНИ

Незважаючи на проблему виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти ця тема набирає все більшої актуальності та ваги, на жаль, на даному етапі дуже мало досліджень по даному

питанню.

НУВІП УКРАЇНИ

Проаналізувавши педагогічні та психологічні літературні джерела ми визначили поняття «ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти», яке ми розуміємо як інтегративне утворення

особистості студента вищого навчального закладу, що характеризується

НУВІП УКРАЇНИ

сформованим емоційним та чуттєвим зв'язком з рідною землею, що обумовлений знаннями, потребами, навичками раціонального та екологічнобезпечного використання земель.

Соціальна потреба у вихованні ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти обумовлена рядом існуючих проблем в аграрному секторі держави: скорочення земель сільськогосподарського призначення, низька врожайність сільськогосподарських культур, висока розорюваність земель, споживацьке ставлення до землі, нерациональність використання земельних ресурсів, забруднення земельних ресурсів побутовими відходами.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1 Узагальнення досвіду виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти

НУБІП УКРАЇНИ

На сьогоднішній час вкрай важливою для студентів аграрних закладів вищої освіти є концепція ціннісного ставлення до земельних ресурсів.

НУБІП УКРАЇНИ

Формуючи ціннісне ставлення до земельних ресурсів студенти аграрних закладів вищої освіти набувають також загальнолюдських цінностей (працьовитість, мудрість, порядність, відповідальність), екологічних цінностей (знання про земельні ресурси та органічне землеробство, сприйняття землі як одухотвореної годувальниці, екологобезпечне землеробство) господарсько-економічних цінностей (вміння передбачати наслідки господарської діяльності, нести відповідальність за власні вчинки, дотримуватись вимог сталого розвитку суспільства, забезпечувати економічний добробут держави); патріотичних цінностей (любов до рідної землі, готовність до захисту Батьківщини).

НУБІП УКРАЇНИ

У сучасних умовах важливо, щоб вищі навчальні аграрні заклади освіти готували кваліфікованих фахівців аграрної галузі, адже саме на майбутніх спеціалістів держава покладає обов'язок здійснювати просвітницьку роботу з питань раціонального використання та охорони земельних ресурсів, активно брати участь у заходах, пов'язаних із збереженням земельних ресурсів і їх раціональним використанням, працювати над процвітанням нашої держави з метою зміцнення здоров'я та довголіття всього українського народу.

НУБІП УКРАЇНИ

В вищих навчальних аграрних закладах освіти система виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів має будуватися на передовому педагогічному досвіді, новаторських підходах і повинно відповідати потребам часу.

НУБІП УКРАЇНИ

Тому на нашу думку доцільно узагальнити передовий педагогічний досвід виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти в Україні та зарубіжних країнах.

НУБІП УКРАЇНИ

Ціннісне ставлення до земельних ресурсів проявляється у самовідданій та відповідальній праці на землі, у веденні екологобезпечного землеробства, у

вміни одержати хороший врожай без шкоди для довкілля, у ширій любові до рідної землі та вболівання за її майбутнє. Аграрій не може бути патріотом, якщо він споживацьки ставиться до рідної землі та бачить у ній тільки джерело

збагачення. На думку О. Вишневецького: «Територіальний патріотизм – ґрунтується на любові до того місця на землі, до місцевості, клімату, тощо, де людина народилася» [58, с. 247].

Виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти України відбувається за допомогою вивчення профільних і гуманітарних дисциплін, історії аграрного закладу вищої освіти; проведення навчальних та виробничих практик; участі в гуртках, конференціях, конкурсах, виставках, фестивалях, олімпіадах, суботниках, волонтерській діяльності; проведення тематичних екологічних заходів і виховних годин; організації зустрічей з успішними у цій сфері людьми й екскурсій передовими господарствами.

Для вивчення стану виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти було проведено аналіз навчальних програм та планів для підготовки студентів спеціальностей, «Професійна освіта (Геодезія та землеустрій)», «Екологія». Проаналізовані навчальні плани включають дисципліни, які передбачають виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів, що підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

У процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу (наприклад, «Філософії», «Історії української державності», «Культурології») студенти формують світогляд щодо основних загальнолюдських цінностей, любові й поваги до своєї Батьківщини. Дисципліни профільного циклу (як-от, «Земельний кадастр», «Геодезія», «Фотограмметрія», «Земельне право», «Аграрна економіка», «Екокультура особистості») є необхідними для виховання майбутнього кваліфікованого фахівця, який володіє та вміє застосовувати на практиці найновіші знання в аграрній галузі.

Під час вивчення дисциплін гуманітарного і професійного циклу викладачі здійснюють роботу з екологічного виховання студентів, використовуючи різноманітні форми, засоби, зосереджені на вирішенні таких завдань, як вивчення способу виявлення екологічних проблем, виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів і навколишнього середовища; активне залучення студентів до заходів, які спрямовані на вирішення реальних екологічних проблем, створення умов для залучення студентів до природоохоронної освіти серед студентської молоді [59].

Невід'ємною складовою частиною навчального процесу студентів аграрних закладів вищої освіти є навчальні й виробничі практики, що передбачають узагальнення теоретичних знань та практичних умінь, набуття професійних навичок, виховання ціннісного ставлення до майбутньої професії.

Навчальні практики мають на меті ознайомити студентів із специфікою обраної професії, отримання початкових професійних знань, умінь і навичок. Ціллю їх проведення є поглиблення й закріплення знань, формування вмінь, навичок, майстерності у подальшому застосуванні отриманих знань в умовах практичної діяльності й сучасних глобалізаційних процесів, а також уміння приймати самостійні оптимальні рішення у процесі.

Кожного року після закінчення другого семестру студенти першого курсу факультету землевпорядкування проходять ознайомчу з фахом навчальну практику. Вони знайомляться з сутністю і головними рисами професії землевпорядника, навчальною і науково-дослідною діяльністю кафедр нашого факультету, провідними підприємствами в галузі землеустрою, геодезії та картографії. Ознайомча практика на першому курсі є продовженням вивчення та закріплення набутих знань із дисциплін геодезичного, землевпорядного і топографо-картографічного профілю в реальних умовах геодезично-топографічної, землевпорядної, земельно-кадастрової та картоукладальницької діяльності в Україні. Вона передбачена навчальним планом за напрямом

підготовки фахівців ОС «Бакалавр» 193 «Геодезія та землеустрій». Студенти обов'язково відвідують головні підприємства у цій галузі, знайомляться з їх структурою, напрямками практичної роботи, видами створеної землевпорядної, геодезичної і картографічної продукції, здобутками і проблемами, перспективами майбутньої співпраці і працевлаштування [60].

Також студенти факультету землевпорядкування проходять навчальну практику з дисципліни «Топографія» на базі Дзвінківського навчально-науково-виробничого центру. Програмою практики передбачалося виконання таких видів робіт: теодолітна зйомка, нівелювання площі по квадратах, тахеометричне знімання та побудова планів за їх результатами, нівелювання траси та побудова її поздовжнього профілю. Така практика допомагає студентам в повній мірі відчувати себе фахівцем, адже університет забезпечує студентів факультету новітніми приладами та ліцензованими програмами для обробки даних.

Студенти Національного університету біоресурсів та природокористування України факультету землевпорядкування в процесі навчально-технологічної практики поглиблюють знання і формують професійні навички безпосередньо в умовах виробництва. Студенти набувають досвіду практичного виконання технологічних операцій з вимірювання земельних ділянок на місцевості за допомогою новітніх приладів та займаються обробкою результатів зйомки за допомогою передових інноваційних технологій.

Базами виробничої практики для студентів екологічного факультету Національного університету біоресурсів та природокористування України стали структурні підрозділи і регіональні відділення Міністерства екології та природних ресурсів України, Інститут агроекології і природокористування ІАН України, Міжнародна лабораторія «Prime Lab Teach», наукова лабораторія компанії «BioNorma», КП «Плесо». У процесі проходження виробничої практики студенті-екологи засвоюють навички й уміння самостійного проведення екологічних досліджень у подальшій професійній діяльності, що мають на меті

вивчення рівнів впливу діяльності окремих підприємств на об'єкти довкілля, встановлення відповідності їхньої роботи вимогам чинного природоохоронного законодавства, оцінювання екологічного ризику, виконання розрахунків ефективності заходів щодо поліпшення стану навколишнього середовища [61].

Здійснення навчальної діяльності безпосередньо пов'язане з вихованням. Плани виховної роботи аграрних закладів вищої освіти передбачають проведення деяких заходів, спрямованих на виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів і навколишнього середовища в цілому.

В університетах проводяться урочисті й інформаційно-просвітницькі заходи, спрямовані на вшанування знакових пам'ятних подій в Україні (День працівників сільського господарства, День Соборності України, Міжнародний день пам'яті Чорнобиля, Всесвітній день охорони навколишнього середовища, День Конституції України тощо), екскурсійні заходи для студентів і викладачів до краєзнавчого музею, дендропарку «Олександрія»; зустрічі студентів і викладачів з ветеранами II світової війни, воїнами АТО, ліквідаторами Чорнобильської катастрофи; проведення «круглих столів», присвячених Дню довкілля, здоров'ю, екології та єдності з природою; беруть участь в екологічних челенджах, екологічних акціях «Чистий берег», «За чисте довкілля» з метою благоустрою прилеглої території і приміщень в університеті та гуртожитках.

Щороку 22 квітня студенти Національного університету біоресурсів та природокористування України відзначають день землі. Такі заходи проводяться з метою привертання уваги до проблем ціннісного ставлення до землі як планети та природних земельних ресурсів, підкреслення важливості охорони земельних ресурсів та їх раціонального використання.

Виховна робота університету реалізується через залучення студентів до заходів з озеленення території університету; організацію «круглих столів», бесід у межах виховних годин, присвячених Міжнародному дню охорони озонного шару; відзначення Європейського дня навколишнього середовища, Дня довкілля;

участь у місячниках із благоустрою, озеленення міста, території навчального закладу й збереженню природного фонду, проведення трудових та екологічних акцій («За чисте довкілля», «Збережи ліс» тощо); вшанування учасників ліквідації аварії на ЧАЕС; відзначення Тижня екології; організацію екотуристичних поїздок студентів; зі створення «Екологічних десантів» для подальшого колективного впорядкування і прибирання території університету[65].

Проаналізувавши плани аналізу виховної роботи можна зробити висновок, що виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів є невід'ємною складовою екологічного виховання, мета якого полягає у формуванні основ глобального екологічного мислення й екологічної культури особистості, почуття відповідальності за природу як національне багатство; залучення студентів до активної природоохоронної діяльності, володіння знаннями та практичними навичками раціонального природокористування, залучення студентів до активної природоохоронної діяльності.

При плануванні й організації виховної роботи зі студентами варто окремо зосереджуватися на детальному ознайомленні й вивченні історії рідної альма-матер й держави загалом. Так, на думку Р. В. Сопівника, студент має опанувати історію свого навчального закладу, ознайомитися з його структурою, фундаторами, традиціями, науковими школами за профілем освіти, що дасть змогу краще зрозуміти особливості використання можливостей інформаційного освітнього середовища університету для власного професійного й особистісного становлення [66].

Музей історії Національного університету біоресурсів і природокористування України – це навчальний, науково-дослідний і культурноосвітній структурний підрозділ закладу вищої освіти. На сьогодні установа формує значну частину державного музейного фонду України, який досліджує й популяризує історію науки й освіти, закладає фундамент для

розвитку наукового світогляду молоді. Музей складається з таких колекцій, які одночасно становлять основу відповідних експозиційних відділів: становлення сільського господарства на території України та історія становлення майбутнього передового аграрного університету; Друга світова війна й АТО; період відновлення Болосівських інститутів, утворення УСГА, підписання перших міжнародних угод, культурномасове життя студентів, сучасна діяльність ННІ й факультетів НУБіП України. Подібні музеї як структурні підрозділи навчальних закладів є опорою в підготовці кваліфікованих фахівців, а в цілому – сприяє гуманітаризації освіти і вихованню цілісної особистості [67].

Науково-дослідна діяльність студентів аграрних закладів вищої освіти сприяє розвитку наукових, дослідницьких і творчих здібностей та підвищує якість підготовки кваліфікованих спеціалістів. Основними формами такої діяльності є наукові гуртки, тематичні вечори, конференції, конкурси, олімпіади.

Так, на факультеті захисту рослин, біотехнологій і екології Національного університету біоресурсів і природокористування України функціонують такі гуртки: «Агробіотехнологія», «Екологія довкілля», «Фіто-наше життя», «Сільськогосподарська ентомологія» (Факультет захисту рослин, біотехнологій та екології: Студентські наукові гуртки) й інші. На аграрнобіологічному факультеті згаданого закладу вищої освіти – «Землероб», «Лікарські та нетрадиційні культури», «Інноваційні технології в кормовиробництві», «Агрохімічний», «Управління якістю продукції рослинництва в сучасних технологіях», «Ґрунтознавець» та інші [68].

У Національному університеті біоресурсів і природокористування України студенти та викладачі взяли участь у таких конференціях: «Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя», «Актуальні проблеми наук про життя і природокористування» тощо [59].

Редакція журналу «Аgroexpert» щорічно, починаючи з 2012, організовує і проводить всеукраїнський конкурс «Кращий молодий агроном», метою якого є виявлення й мотивування майбутніх фахівців-агрономів. Конкурс складається з чотирьох номінацій: «Селекція й насінництво», «Агрохімія і ґрунтознавство»,

«Захист рослин», «Плодоовочівництво». Практична частина «Тюльова БОРНЯ» передбачала вирішення практичних завдань і проведення діагностики стану посівів у польових умовах на демонстраційних ділянках. У ході конкурсу учасники здобувають нові знання, переймають передовий досвід. Для продовження професійного розвитку переможці конкурсу, зазвичай, отримують сертифікати на подорож-стажування до Австрії, Бельгії, Білорусі, Польщі [70].

На базі Національного університету біоресурсів і природокористування України 24-27 травня 2017 року було проведено уже XIX Зліт іменних стипендіатів і відмінників навчання під назвою «Лідери АПК XXI століття».

Студентські активи факультетів зустрічали найкращих представників навчальних закладів аграрного напрямку з 10 університетів і понад 100 коледжів з усієї України. У Зльоті в НУБіП України взяли участь більш, ніж 200 студентів, які отримують різні іменні стипендії всеукраїнського або регіонального рівнів, і

лідери студентського самоврядування з усіх вітчизняних аграрних закладів вищої освіти. Канони Зльотів, що історично склалися, передбачають: знайомство, спілкування, обмін досвідом самоврядування студентської молоді, проведення на

високому організаційно-методичному рівні студентських науково-практичних конференцій у вигляді «дискусійних круглих столів» за напрямками підготовки фахівців, модераторами яких є керівники наукових шкіл, провідні професори ВЗО, що організовує Зліт; знайомство з передовими прогресивними наукововиробничими структурами регіону аграрного спрямування; комплексну екскурсійну програму [71].

На сьогодні важливим завданням сучасної освіти є підготовка свідомої особистості з високим рівнем культури й духовності. Так, у Національному

університеті біоресурсів і природокористування України діє «Школа лідерства НУБіП України», яка спрямована на підготовку лідерів у освіті, бізнесі й інших структурах. На заняття запрошують успішних у своїй професійній діяльності людей (як-от, М. Томенко, О. Мороз, Ю. Мельник, Л. Козаченко та ін.), а також організуються екскурсії на передові господарства України. За допомогою таких занять й екскурсій студенти переймають досвід, вчать навики самопрезентації та впевненості в різних ситуаціях, усвідомлюють свої життєві пріоритети, розвивають комунікабельність [72].

Студентська молодь Національного університету біоресурсів і природокористування України активно долучається до волонтерської діяльності. Так, на базі університету започатковано Всеукраїнський студентський волонтерський рух, покликаний допомагати українській армії, мирному населенню східних регіонів, постраждалим у зоні АТО й сім'ям загиблих військовослужбовців. Зокрема створюються медичні, технічно-інженерні, юридичні й інші групи для надання всебічної фахової допомоги (Всеукраїнський студентський волонтерський рух). Зауважимо, що студенти гуманітарнопедагогічного факультету спеціальності «Філологія» взяли участь у щорічному міжнародному благодійному ярмарку «Charity Bazaar», який був організований уповноваженими 40 посольств, серед них представництва Німеччини, Австрії, Нідерландів, США, Канади. Мета ярмарку полягає у зборі коштів на благодійні проекти для підтримки нужденних верств населення України. Минулорічна програма заходу включала, наприклад, показ фільму, проведення вікторини, нагородження подарунками й обов'язкове частування. Цікавим та пізнавальним для студентів було спілкування зі співробітниками посольств, адже зустріч проходила іноземними мовами, що дало унікальний шанс для вдосконалення навичок володіння певною іноземною мовою [75].

Звернувши увагу на стрімкий розвиток науки й техніки та сучасної цивілізації загалом, варто використовувати передовий досвід зарубіжних країн

для оновлення та покращення системи освіти України. У іноземних країнах загальна мета екологічної освіти полягає у формуванні поведінки в навколишньому природному середовищі й відповідального ставлення до нього, екологічного світогляду та культури. Варто звернути увагу на методи виховання

студентів у зарубіжних вищих навчальних аграрних закладах освіти, які сприяють удосконаленню системи підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі. Виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів передбачає, насамперед, підготовку висококваліфікованих спеціалістів, які будуть кункурентними в умовах інноваційної діяльності.

Системи виховання у кожній країні світу відрізняються, залежно від рівня розвитку, історичних умов, географічного положення, екологічних, економічних, політичних поглядів. Немає однієї універсальної моделі виховання, яка б підходила кожній державі. Система виховання має відповідати сучасним потребам та передбачати зміни, проблеми та стратегію у майбутнього, будуватись на педагогічному досвіді

На Міжнародній конференції ООН (Ріо-де-Жанейро, 1992 рік) було проголошено Концепцію сталого розвитку. Основним документом конференції став «Порядок денний на XXI століття», що вміщував план дій, спрямованих на екологічний, економічний і соціальний розвиток. Стале процвітання сприяє задоволенню життєвих потреб людей, для реалізації яких будуть враховуватися права молодих поколінь на життя в здоровому природному середовищі [76].

У США екологічна освіта здійснюється, насамперед, у природоохоронному напрямку, комплексна реалізація якого сприяє накопиченню знань про взаємодію людини з природою, а також стимулює пошук шляхів для їх охорони й збереження. У вищих навчальних закладах головний напрям екологічної освіти і виховання — проведення практичних робіт, польових практикумів, заходів з утилізації відходів і їх подальшої повторної переробки, озеленення територій,

рятувальних заходів щодо тварин. Найбільш значущою в американській освітній системі є орієнтація на вирішення екологічних проблем окремого регіону [78].

В основі екологічної освіти та виховання Німеччини лежить передовий досвід і сучасні наукові досягнення. У її основі – індивідуум, оскільки саме людина є причиною катастрофічного забруднення довкілля. При цьому важливо виховати екологічно свідому особистість, що передбачає формування культури бережливого споживання природних ресурсів і гармонізацію відносин людини з природою [76].

Система екологічної освіти реалізується через виконання таких важливих завдань: зміна уявлення, поліпшення знань молоді про довкілля і розвиток їх готовності до захисту природи, формування у нового покоління відповідальної екологічної поведінки [77].

У Японії метою екологічної освіти виступає формування цілісної особистості, що матиме чітку думку стосовно проблем охорони природи. Японські педагоги вважають за необхідне вивчення довкілля у взаємозв'язку з повсякденним життям людей та виділяють такі складові частини екологічної освіти: прищеплення екологічної моралі, почуття відданості до природи через спілкування з нею; виховання в людини розуміння цінності природи та її ресурсів; виховання в кожній людині бажання до поліпшення навколишнього природного середовища; формування громадської думки про необхідність дотримання гармонії між діяльністю суспільства і довкіллям. Виділяють наступні структурні елементи екологічної освіти Японії: дослідження міст і сіл в аспекті взаємодії людини та природою, вивчення природи, формування у людини правильного ставлення до життя, природи, цінностей та моралі на основі отриманих знань [79].

Польща також є країною зі значними напрацюваннями у сфері патріотичного виховання. Польським урядом розроблена та реалізована програма, під назвою «Патріотизм завтрашнього дня». Відповідно до цієї

програми, у різних містах Польщі місцева влада організовує дні національного прапора. В агітаційних роликах на телебаченні та радіо виконують пісні, які обіцяють, що Польща стане державою, яка базуватиметься на принципах верховенства права, справедливості та солідарності. Програма спрямована здебільшого на молоде покоління, яке закликають залишатися на Батьківщині та будувати тут своє майбутнє. В музеї польської історії оголошено проведення грантової загальнонаціональної програми «Patriotyzm i Jutra» («Патріотизм завтрашнього дня»), що спрямована на розповсюдження та вивчення знань з історії Польщі, вона підтримує ініціативи за участю громад в різного роду заходах, присвячених пропагуванню і вихованню місцевої спадщини й культури. Метою програми є – зацікавити польською цікавою історією, захоплюючою та багатою. Програма присуджує гранти в розмірі від 5 до 70 тисяч злотих [80].

У Великій Британії екологічна освіта проголошена урядом основою сталого розвитку суспільства, вона спрямована на виховання гармонійної, розвиненої всебічно самодостатньої особистості. Значна увага в країні приділяється практичній діяльності, саме тому в багатьох навчальних закладах створені зелені куточки, проводиться озеленення територій та благоустрій, організуються екскурсії в парки, ліси, музеї та заповідники. Заохочується участь молодих людей в реалізації екологічних проєктів, надається підтримка бажаючих досліджувати навколишнє середовище і брати участь у вирішенні реальних проблем з екологією [77].

Екологічна освіта набуває актуальності та стає першочерговою соціально-педагогічною проблемою в Австрії в середині 70-х років, в час коли питання навколишнього середовища були включені до шкільних програми як міжпредметні теми. В 1984 році міністерство, відповідальне за освіту та охорону навколишнього середовища, створює спеціальну робочу групу (WG) на основі товариства охорони природи та навколишнього середовища. Головними видами діяльності цієї групи й на сьогодні залишається - організація спеціальних

проектів для шкіл (наприклад, «Екологія в школі», «Шкільний сад», «Екологічна майстерня» і т.д.); проводяться природоохоронні акції (наприклад, «Озон» тощо); розробляють спеціальних навчальних посібників та дидактичні матеріали; організують семінари для педагогів-екологів та розробляють курси перепідготовки для фахівців різних галузей, що приймають участь в екологічній освіті дітей; друкують газети і журнали на тематику екологічної освіти; займаються розробкою спеціальних еколого-освітніх програм на зразок «Середовище, школа і громадськість»; також створили загальнодержавний банк даних по питаннях екологічної освіти; проводять консультування викладачів, а також спеціалістів інших категорій, які виявили бажання взяти участь в шкільних або позашкільних видах еколого-освітньої діяльності, також у різних проектах, які пов'язані з екологічною освітою; здійснюють координаційні функції [77].

Пріоритетних напрямків виховання в Білорусі є виховання патріота. У своєму Посланні Президента Республіки Білорусь народу Білорусі та Національних зборах 8 травня 2012 року, йшлося про те, що рушійною силою прогресу вважаються не матеріальні блага, а патріотизм, що проявляється не в гаслах і словах, а в життєвій позиції людини, повсякденній праці та відданості.

Великі можливості у вихованні громадянськості та патріотизму студентів через любов до рідної землі надає організація по роботі з туризму і краєзнавства. Вона залучає молоде покоління цікавитися історією, літературою, мистецтвом, допомагає зрозуміти нерозривний зв'язок, єднання рідного краю з історією всієї держави. Кожного року в туристичних змаганнях і походах беруть участь понад 150 тисяч студентів. Розвивається мережа закладів додаткової освіти дітей та молоді туристсько-краєзнавчого профілю, що є організаційно-методичними центрами даної роботи на місцях.

Міністерство освіти Білорусі приділяє особливу увагу проведенню в закладах освіти такої республіканської акції орієнтованої на молодь: «Живи в Білорусі і тишайся цим». Результатами акції є залучення молоді до роботи з

благоустрою природних, історико-культурних, соціальних об'єктів, підготовка картографічних та довідково-інформаційних матеріалів з історії, етнографії, краєзнавства, виготовлення та встановлення інформаційних стендів, пам'ятних знаків про пам'ятки батьківщини [82].

Значну увагу патріотичному вихованню студентів приділяють органи державної влади Китайської Народної Республіки. Вони останнім часом збільшують кількість патріотичних матеріалів в ЗМІ, в партійних виданнях, інтернеті, в яких все частіше почали з'являтися звернення до молоді патріотичної тематики. Вагомою є діяльність у цьому напрямі Комуністичного союзу молоді Китаю (КСМК), Комуністичної партії Китаю. Зокрема, КСМК є започатківцем Федерації молодіжних організацій країни, Всекитайської федерації молоді (ВФМ). Патріотизм виступає як фундамент будівництва соціалізму. Результатом серед молоді великої популярності набуває думка про те, що Китай знаходиться у ворожому середовищі та Західні держави досягають на китайські ідеали [83, с. 55-56]. Також у відповідності з «Положення про патріотичне виховання», в Китаї існують національні, провінційні та муніципальні Центри патріотичного виховання, такі як, пам'ятки культури, які знаходяться під особливою охороною держави, різноманітні меморіали, музеї, історичні пам'ятні місця та будівлі, будинок пам'яті героїв революції, вони мають вагомий виховний вплив у напрямку патріотичного виховання молодого покоління [84].

Отже, в Європі та США використовується метод ненав'язливого патріотичного виховання, яке здебільшого не формується на загальнодержавному рівні. Проте в даних державах велике значення приділяється екологічному вихованню і докладаються чималі зусилля для переходу виробництва на іноваційні екологізберігаючі технології з метою відновлення природного ресурсного балансу. Навідміну від країн Європи в державах колишнього Радянського Союзу патріотизм пропагується державою, проте у свідомості більшості громадян закладене споживачьке ставлення до природних

ресурсів, а нормативно-правова база в сфері охорони довкілля зазвичай не є вагомюю.

Проаналізувавши плани виховної роботи аграрного закладу вищої освіти України розуміємо, що здійснюється певна робота по виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентської молоді. Такі заходи на базі університетів є системними задля виховання у студентів ціннісного ставлення до навколишнього природного середовища, зокрема земельних ресурсів.

2.2. Діагностика вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти

З метою перевірки теоретичних положень визначених в першому розділі нами було застосовано метод педагогічного експерименту.

Педагогічний експеримент – це спеціальне внесення у педагогічний процес принципово важливих змін відповідно до завдання дослідження й гіпотези; таку організацію процесу, яка б давала можливість бачити зв'язки між

досліджуваними явищами без порушення його цілісності; глибокий якісний

аналіз і якомога точніше кількісне вимірювання як внесених у педагогічний процес змін, так і результатів усього процесу. За способом формування умов експерименти поділяються на природні та лабораторні [86, с. 193-194].

Для визначення рівня вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів вищих навчальних закладів необхідно розробити критерії. У короткому глумачному словнику зазначається, що критерій – це підстава для оцінки чогось; мірило [105, с. 122]. Критерій виражає найзагальнішу сутнісну ознаку, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ. Ступінь вияву, якісна спрямованість, визначеність критерію виражається в конкретних показниках [104, с. 92]. Великий глумачний словник сучасної української мови подає таке визначення показника «свідчення, доказ, ознака

чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь» [21, с. 838].

Таблиця 2.1

Критерій	Показники
Мотиваційний	інтерес до земельних ресурсів та до іноватійних технологій у сфері раціонального землекористування; усвідомлення потреби забезпечення охорони земельних ресурсів, для майбутнього економічного зростання;
Когнітивний	знання історії земельних ресурсів та їх використання; знання про сучасний стан земель;
Емоційно-ціннісний	розуміння потреби екологічнобезпечного та раціонального використання землі; сприйняття землі як головного національного багатства та дбайливе ставлення до неї;
Діялісний	готовність до охорони та збереження земельних ресурсів і бажання відстоювати свою громадську позицію; участь у громадських заходах щодо раціонального використання та охорони земель.

Наступним кроком ми на основі даних показників з метою діагностики ціннісного ставлення до земель провели анонімне анкетування студентів Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Студенти відповіли на 20 розроблених нами питань в яких висловили свою точку зору, щодо ціннісного ставлення до природних зокрема земельних ресурсів.

Також на основі критерій та показників визначаємо три рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів вищих навчальних закладів освіти: високий, середній та низький.

Високий рівень. Студент проявляє свою зацікавленість інформацією про стан земельних ресурсів, надає перевагу екологоорганічному землеробству,

НУБІП УКРАЇНИ забезпеченні економічного добробуту країни, ставить собі пріоритетом потребу у самовихованні ціннісного ставлення до земельних ресурсів; володіє глибокими та ґрунтовними знаннями про земельні ресурси, їх історію, цікавиться

інформацією стосовно складових органічного землеробства, добре розуміється в земельному законодавстві та дізнається світові інновації раціонального використання та охорони земель, віддає перевагу екологічнобезпечному та раціональному господарюванню, сприймає землю, як цінний скарб свого народу;

вміє передбачати наслідки своєї господарської діяльності та нести відповідальність за свої вчинки.

НУБІП УКРАЇНИ *Середній рівень.* Студент вибірково цікавиться інформацією про стан земельних ресурсів та забезпеченні економічного добробуту країни, певною

мірою відчуває потребу у самовихованні ціннісного ставлення до земельних ресурсів; частково володіє знаннями про земельні ресурси та історію їх використання, володіє знаннями про органічне землеробство та раціональне використання та охорону земель, може визначити деякі складові органічного

землеробства; загалом позитивно ставиться до екологічно безпечного та раціонального способів господарської діяльності, але не виключає можливості, заради підвищення врожайності виснаження земельних ресурсів, частково сприймає землю як ресурс для економічного піднесення держави; іноді проявляє

готовність до екологічнобезпечного та раціонального господарювання, в деяких ситуаціях показує вміння передбачати наслідки своєї діяльності та бере відповідальність за свої вчинки.

НУБІП УКРАЇНИ *Низький рівень.* Студент не відчуває потреби в еколого-органічному землеробстві, забезпеченні економічного добробуту країни та не має розвиненої

потреби у самовихованні ціннісного ставлення до земельних ресурсів; має не глибокі знання про земельні ресурси та історію їх використання; не знає основних складових органічного землеробства, не розуміє сутність та специфіку обраної

професії; ставиться до земельних ресурсів, як до основного засобу одержання прибутку; прагне заради збагачення по максимуму використовувати родючі властивості землі; не готовий до екологічнобезпечного та раціонального господарювання на землі, не вміє передбачати наслідки своєї господарської діяльності та нести відповідальність за свої вчинки.

Суттєвим у вихованні ціннісного ставлення до земельних ресурсів є те, щоб студенти самі проявляли зацікавленість у раціональному та безпечному землекористуванні, вивчали іноваційні підходи та технології еколого-органічного землеробства, розуміли що це є запорукою економічного піднесення держави.

За ієрархією потреб Абрахама Маслоу потреба – це те що необхідно людині, те, що вона вмотивована отримати. Саме потреби виступають основною спонукою до дій. В результаті анкетування, було встановлено, що 27,3% студентів (12 осіб) вважають, що для того, щоб наша держава набула економічного зростання потрібно переходити до органічного землеробства, яке не перешкоджає довкіллю, 54,5% опитаних (23 осіб) прагнуть досягати

економічного росту країни шляхом вирощування, сільськогосподарської продукції, яка користується найбільшим попитом проте не надаючи увагу проблемі раціонального та безпечного використання землі, 18,2% студентів (7 осіб) розуміють економічне піднесення у застосовуванні інтенсивних технологій агровиробництва з використанням найновіших хімічних добрив та засобів захисту рослин, не задумуючись про те як хімічні добрива можуть виснажувати ґрунт, використання яких призводить до втрати родючості

Важливим є те, щоб студенти вищого навчального закладу розуміли, що земля – це найцінніший наш ресурс при правильному використанні якого громадяни та держава будуть зростати на економічному рівні. Результати

опитування показали, що 41,7% (17 осіб) погоджуються з цією думкою, 50,3% (21 особа) – повністю не впевнені, 8% (4 особи) – відповіли негативно. Потребу у

раціональному використанні та охороні потенціалу українських земельних ресурсів для економічного зростання країни відчувають 40,53% студентів (17 осіб), не впевнені 52% (22 осіб), 7,47% (3 осіб) взагалі не відчувають такої потреби.

За результатами експерименту розуміємо, що високий рівень сформованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за мотиваційним

критерієм притаманний 41,16% опитаних (17 осіб), 47,62% (20 осіб), не впевнені в тому, що економічний розвиток України пов'язаний із впровадженням органічного землеробства, 11,22% студентів (5 особи), не відчувають потреби в раціональному використанні земель та не розвиваються в обраній професії (табл.

2.2, рис. 2.1).

Таблиця 2. 2

Рівні сформованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за мотиваційним критерієм

Показники/ Рівні	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	у %	осіб	у %	Осіб	у %
Інтерес до земельних ресурсів та до іновативних технологій у сфері раціонального землекористування;	17	41,7	21	50,3	4	8
Усвідомлення потреби забезпечення охорони	17	40,53	22	52	3	7,47

НУБІП України

земельних ресурсів, для
майбутнього
економічного зростання

Рисунок 2.1

НУБІП України

Рівні сформованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за
мотиваційним критерієм, у %

НУБІП України

НУБІП України

В основі когнітивного критерію лежать знання, які є фундаментальним складником особистісного розвитку студента вищого навчального аграрного закладу. Високий рівень засвоєння знань дає можливість студенту теоретично і практично підготуватися для роботи по обраній спеціальності. Саме тому для нашого дослідження надзвичайно важливо оцінити рівень засвоєння знань студентами аграрних закладів вищої освіти про земельні ресурси та історію їх використання. Так, результати експерименту виявили, що тільки 26,97% студентів (11 осіб) правильно розуміють сутність поняття «земельні ресурси» як частини земельного фонду, що використовується або може бути використана у народному господарстві, 49,03% (20 осіб) – вважають, що земельні ресурси, це тільки ті землі, які призначені для потреб сільського господарства, а 25% (10

НУБІП України

осіб) переконані, що земельні ресурси – це та частина земельного фонду, яка вкрита чорноземами.

Використання земельних ресурсів на даному етапі не відповідає вимогам раціонального землекористування. При високому антропогенному навантаженні

на ґрунти знання про органічне землеробство є необхідною умовою для професійного становлення вищого навчального аграрного закладу. 17,1% студентів (8 осіб) розуміють, що органічне землеробство – це таке землеробство,

що передбачає відмову від використання хімікатів не тільки для виробництва продукції рослинництва, а й для відтворення родючості ґрунту, 58,01% (24 особи)

частково розуміють сутність даного поняття і гадають, що це таке землеробство, яке передбачає насичення ґрунту всіма необхідними добривами для забезпечення

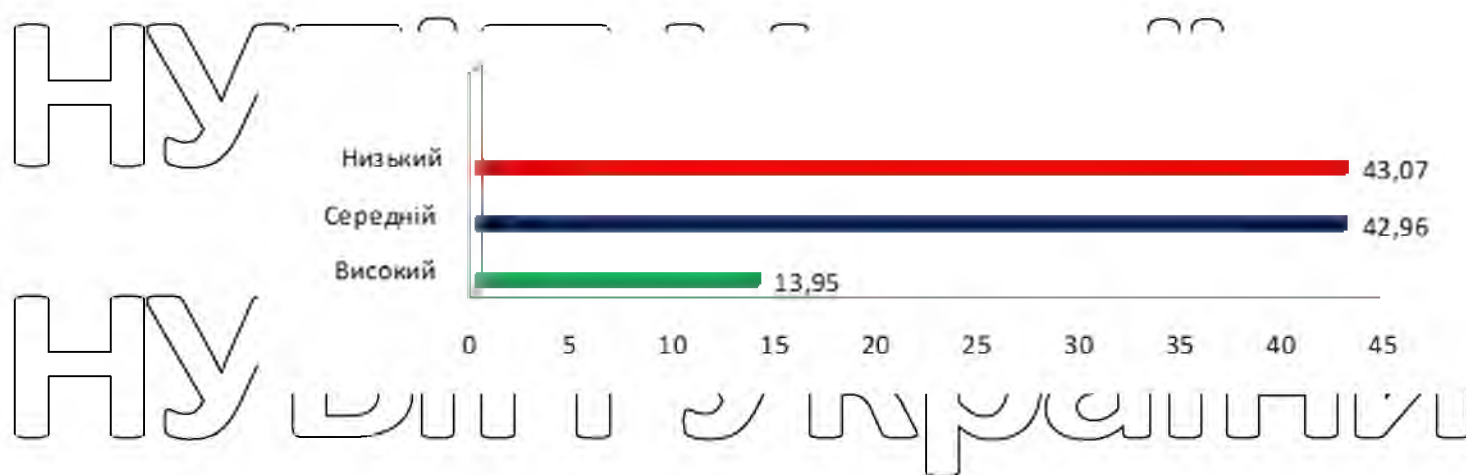
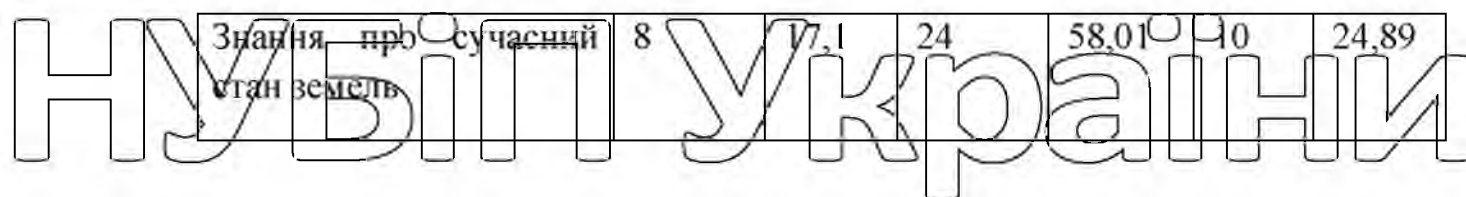
його родючості, при цьому не враховують основної складової, що добрива мають

бути біологічними, а ще 24,89% студентів (10 осіб) помилково вважають – це землеробство, при якому використовуються пестициди, гербициди, хімічні добрива, які не шкідливі для організму людини.

Таблиця 2.3

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за когнітивним критерієм

Показники / Рівні	Високий		Середній		Низьки	
	Осіб	у %	осіб	у %	Осіб	у %
Знання історії земельних ресурсів та їх використання;	11	26,97	20	49,03	10	25

Емоційно-ціннісний критерій виявляється у ставленні студента аграрного закладу вищої освіти до навколишньої ситуації. Емоція – особливий клас психічних процесів і станів, пов'язаний з інстинктами, потребами і мотивами, що відображають у формі безпосереднього тимчасового переживання (задоволення, радості, страху тощо) значущість для життєдіяльності індивіда явищ і ситуацій, які діють на нього [105, с. 446].

Зміст діяльності кожної особистості визначається її осмисленням, пізнанням й актуалізацією цінностей, серед яких важливою є цінність рідної землі. Цінності виконують роль стимулів, створюють умови для реалізації активності людини.

Результати анкетування виявили, що тільки для 11,02% студента (7 осіб) земля та вміння її раціонально використовувати є цінністю, ще 52,01% опитаних (22 особи) найбільшу цінність представляє реалізація їх власних інтересів та потреб, для 36,97% (13 осіб) найбільшу значущість бачать в накопиченні прибутку.

Доволі здивувало відношення студентів до земельних ресурсів. Так, 17,24% опитаних (7 осіб) розуміють, що слід впорядковано та раціонально використовувати земельні ресурси без забруднення довкілля, вирощуючи екологічно чисту продукцію, 35,09% (15 особи) перевагу віддають тому, щоб забезпечити добробут та процвітання держави, задоволенні потреб населення, при цьому різними способами домагатися підвищення врожайності, навіть, якщо при цьому земельні ресурси будуть виснажуватися, 47,67% (20 осіб), які гадають, що землі в Україні багато, тому слід по максимуму використовувати її властивості, основне, щоб вона приносила прибуток.

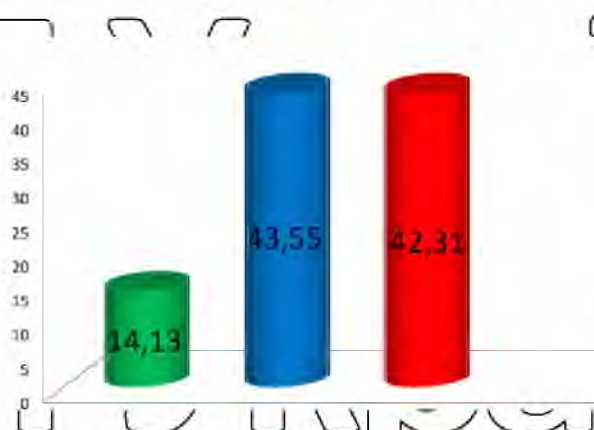
Таблиця 2.4

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за емоційно-ціннісним критерієм

Показники / Рівні	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	у %	Осіб	у %	Осіб	у %

Розуміння потреби екологічного та раціонального використання землі;	7	11,02	22	52,01	13	36,96
Сприйняття землі як головного національного багатства та дбайливе ставлення до неї	7	17,24	15	35,09	20	47,67

Рівні сформованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за емоційно-ціннісним критерієм, у %

Результати анкетування подані у таблиці та діаграмі показують, що за емоційно-ціннісним критерієм високий рівень ціннісного ставлення до земельних ресурсів сформований у 14,13% студентів (8 осіб), студенти із середнім рівнем ціннісного ставлення до земельних ресурсів 43,55% опитаних (18 осіб) та низьким 42,3% респондентів (16 осіб).

Важливим складником діяльнісного критерію є уміння. Уміння – це здатність до виконання складних комплексних дій на основі засвоєних знань, досвіду, навичок. Такі дії у своїй основі є творчими і не можуть бути

автоматизованими, тобто вміння є своєрідним показником особистісного розвитку людини [107, с. 311].

Також не менш важливим є готовність студента берегти земельні ресурси, вміння проявити та висловити свою думку та бажання впливати на громадському рівні на поведінку людей у ставленні до земельних ресурсів. В опитуванні

студенти відповіли на питання «Чи завжди Ви виступаєте проти тих, хто наносить шкоду землі?» таким чином: а) завжди 51% (21 особа); б) іноді – 15,25%

(6 осіб); в) дуже рідко – 35,07% (15 осіб). Також для перевірки громадської

активності студентів вищих аграрних закладів ми запитали «Чи приймали ви участь у роботі громадських природоохоронних організацій?» таким чином

відповіли опитувачі: а) Так, я є активним учасником (-цею) природоохоронних

організацій мого міста/країни – 14,67% (6 осіб); б) Доеднуюсь до

природоохоронної роботи лише тільки в тому випадку, коли мене про це

попросять (вчителі, батькі, друзі) - 50,43% (21 особа); в) Принципово не приймаю

участі в природоохоронній роботі, не є членом активістів екологічного руху – 34,9% (15 осіб).

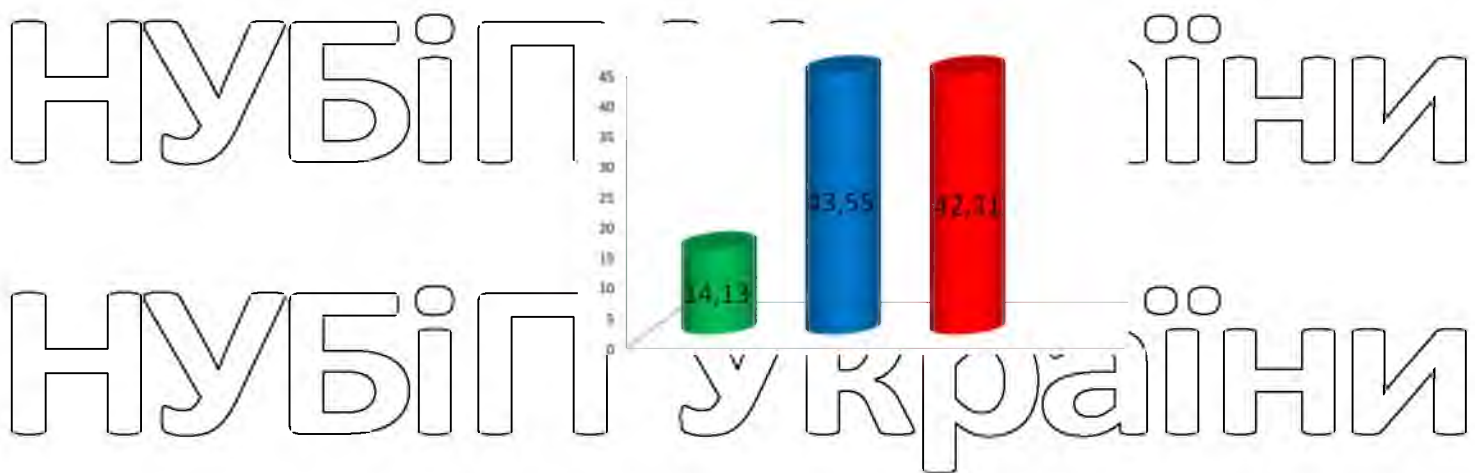
Таблиця 2.5

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за діяльнісним критерієм

Показники / Рівні	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	у %	осіб	у %	Осіб	у %
Готовність до охорони та збереження земельних ресурсів і	21	51	6	15,25	15	35,07

Рисунок 2.4

Результати діагностики ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за діяльнісним критерієм свідчать, що 32,83% (13 осіб) відповідально ставляться до охорони та збереження земельних, 32,84% (13 осіб) інколи проявляють свою громадську позицію, проте не дуже з ентузіазмом, 34,98% (16 осіб) студентів не готові до раціонального використання земель та не вміють брати відповідальність за наслідки своїх помилок.

Узагальнення результатів анкетування за даними критеріями дає нам можливість визначити рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів аграрних закладів вищої освіти.

Таблиця 2.6

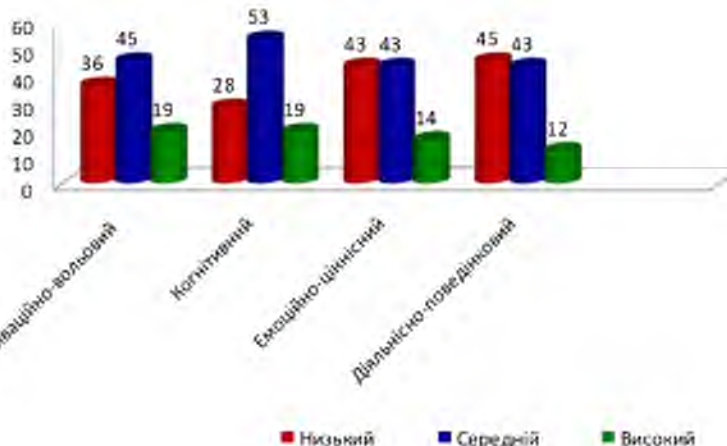
Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за результатами анкетування

Критерії / Рівні	Високий		Середній		Низьки	
	осіб	у %	Осіб	у %	Осіб	у %
Мотиваційний	17	41,11	21	51,15	4	8
Когнітивний	10	22,03	22	53,52	10	24,94
Емоційно-ціннісний	8	14,13	18	43,55	16	42,31
Діяльнісний	13	32,83	13	32,84	16	34,98
Рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів	12	27,52	18	45,26	12	27,22

Рисунок 2.5

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за результатами анкетування, у %

НУБІ

-ИИ

НУБІ

-ИИ

Результати анкетування встановили, що 27,52% студентів аграрних закладів вищої освіти мають високий рівень вимованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів, 45,26% – середній рівень, та 27,22% – низький рівень.

Анкетне опитування з визначення рівня вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти можна доповнити застосуванням таких методів, як педагогічне спостереження, бесіда, самооцінка.

Педагогічне спостереження використовували з метою вивчення зовнішніх проявів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних коледжів (наприклад ставлення до земельних ресурсів під час благоустрою територій, під час навчальних практик, під час занять-екскурсій у передові господарства та у визначні історичні місця). Результати спостереження фіксувались у відповідні бланки, що дало можливість більш детально зрозуміти погляди, переконання та ставлення студентів до земельних ресурсів.

Метод бесіди – використовується з метою пізнання педагогічного явища шляхом безпосереднього спілкування з особами, яких дослідник вивчає в природних умовах [100, с. 18].

Самооцінка – це метод самовиховання (найвищий етап виховного процесу, свідома, систематична робота особистості над собою з метою усунення тих чи інших недоліків і формування позитивних якостей, що відповідають вимогам суспільства і особистому плану розвитку) [23, с. 11].

Метод самооцінки передбачав оцінку самими студентами аграрних закладів вищої освіти власного рівня вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів, що включало оцінку власних знань та вміння у даній сфері.

Внаслідок цього ми одержали такі результати: 20,87% (9 осіб) стверджують, що у них достатньо високий рівень вмінь у сфері раціонального використання земельних ресурсів, 48,89% (21 особа) – мають певні вміння у цій сфері, 30,24% (12 осіб) – гадають, що такі вміння їм не допоможуть реалізуватися в житті, основне для них вміння отримувати прибуток.

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за результатами самооцінки

З метою узагальнення одержаних результатів рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за кількома методиками, нами були зроблені певні розрахунки, які подані в таблиці (2.9).

НУБІП України

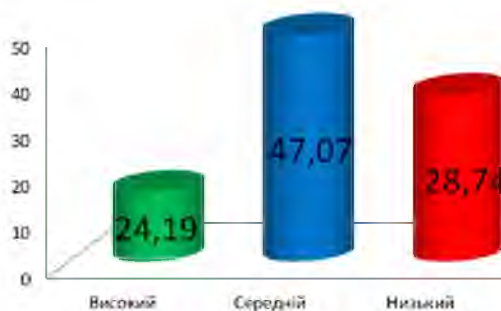
Таблиця 2.7

Узагальнені результати рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за кількома методиками

Методики / Рівні	Високий		Середній		Низький	
	осіб	у %	Осіб	у %	Осіб	у %
Анкетування	12	27,52	18	45,26	12	27,22
Самооцінка	9	20,87	20	48,89	13	30,24
Рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів	10	24,19	19	47,07	13	28,74

Рисунок 2.7

Узагальнені результати рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти

Таким чином, в результаті експерименту встановлено, що 24,19% опитаних студентів аграрних закладів вищої освіти мають високий рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів, у 47,07% – середній рівень, а у

28,74% студентів – низький рівень. Для того, щоб зменшити кількість студентів із низьким рівнем потрібно проводити більше навчальних та виховних заходів, що формують у студентів ціннісне ставлення до земельних ресурсів.

ВИСНОВКИ до розділу II

У даному розділі ми дослідили досвід виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти, визначили критерії, показники й охарактеризували рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти, представили аналіз результатів експерименту, визначили та обґрунтували педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

Для визначення рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів, на основі аналізу наукових джерел, виокремлено критерії з показниками: *мотиваційний* (потреба в еколого-органічному землеробстві, потреба забезпечення економічного добробуту країни); *когнітивний* (знання про земельні ресурси та історію їх використання, знання про органічне землеробство); *емоційно-ціннісний* (ставлення до екологобезпечних та раціональних способів господарювання на землі, сприйняття землі як одухотвореної годувальниці); *діяльнісний* (готовність до екологобезпечного та раціонального господарювання на землі, вміння передбачати наслідки своєї господарської діяльності та нести відповідальність за свої вчинки). На основі виділених критеріїв ми визначили 3 рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти: високий, середній, низький.

В експерименті взяли участь 42 студентів із Національного біоресурсів та природокористування України, також у дослідженні прийняли участь і викладачі університету.

Для діагностики вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за визначеними критеріями, ми застосували такий комплекс методів науково-педагогічного дослідження, таких як анкетування, бесіда, спостереження, самооцінка.

Результати експерименту засвідчують, що 20,87 % опитаних студентів аграрних закладів вищої освіти мають високий рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів, у 48,89% – середній рівень, а у 30,24% респондентів – низький рівень.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти

Педагогічні умови – це обставини, від яких залежить ефективність досягнення виховних цілей. У новому тлумачному словнику української мови «умова» розглядається, як необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь, обставини, особливості при яких відбувається або здійснюється що-небудь [85, с. 632].

Різні науковці формують свої поняття «педагогічні умови» по різному. Так І. В. Сопівник розглядає педагогічні умови як обставини, від яких залежить досягнення виховних цілей [87]. В.І. Жернова переконана, що педагогічні умови впливають з виховних завдань та за суттю є педагогічними заходами (які забезпечуються, реалізуються), це дозволяє ефективно вирішувати поставлені завдання [88 с. 85].

Р. В. Сопівник розуміє педагогічні умови, як суб'єктивні й об'єктивні передумови та вимоги, при реалізації яких вихователь досягає мети у своїй роботі, раціонально використовуючи засоби та сили. Тобто педагогічні умови є свого роду середовищем, обстановкою, в якій здійснюється педагогічний вплив викладача на вихованця. Саме середовище визначає потрібні відносини та зв'язки, необхідні для ефективного втілення поставлених виховних цілей [15, с. 427].

У дисертаційному дослідженні «Виховання у старшокласників ціннісного ставлення до природи» О.О. Колоцькова виділяє такі педагогічні умови: гармонізація виховного впливу природного та соціального середовища;

врахування специфіки сільського і міського виховуючого середовища; підпорядкування процесу виховання у старшокласників ціннісного ставлення до природи меті особистісного розвитку [53].

Для виділення педагогічних умов у нашому дослідженні ми використали метод експертної оцінки. В якості експертів у нас виступили 14 викладачів професійних дисциплін аграрних закладів вищої освіти освіти. Експерти отримали бланки, в яких потрібно було зазначити важливість педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти. Педагогічні умови ми сформуваємо на основі наукової роботи Петрів Г.В.

Таблиця 3.1

Результати експертного дослідження щодо визначення педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти

№	Педагогічні Умови	Дуже важлива	Важлива	Не важлива	Сума балів	Ранг	Коефіцієнт вагомості
1	Формування готовності наставників академічних груп та викладачів до виховання у студентів ціннісного ставлення до земельних ресурсів	14	1	-	27	1	0,11
2	Координація спільних зусиль педагогічних працівників, батьків, громадськості щодо виховання і самовиховання громадянської відповідальності студентів	6	9	-	17	6	0,08
3	Розвиток дієвих органів студентського самоврядування	10	1	3	17	5	0,08

4	Передача студентам знань про цінність земельних ресурсів	12	2	-	22	3	0,1
5	Вмотивування студентів ЗВО до екологобезпечного використання земельних ресурсів у агропромисловому і сільськогосподарському виробництві	16	1	-	26	2	0,11
6	Залучення студентів до вмотивованої суспільно-корисної діяльності	6	6	2	15	7	0,07
7	Запровадження факультативних навчальних курсів з виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів	9	3	2	15	8	0,07
8	Створення сприятливого емоційно-психологічного клімату в студентському колективі	4	9	1	13	10	0,06
9	Врахування вікових особливостей студентів	4	6	4	13	9	0,06
10	Використання сучасних виховних технологій	3	7	4	12	12	0,05
11	Індивідуальний підхід до вихованця	5	4	5	12	11	0,05
12	Залучення студентів до продуктивної праці на землі в колективі	11	2	1	20	4	0,1

Проаналізувавши педагогічну літературу використання методу експертної оцінки допомогли виокремити такі педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти освіти: 1) передача студентам університетів знань про цінність земельних ресурсів; 2) формування готовності наставників академічних груп та викладачів до виховання у студентів аграрних закладів вищої освіти ціннісного ставлення до земельних ресурсів; 3) вмотивування студентів до екологобезпечного використання земельних ресурсів у агропромисловому і

сільськогосподарському виробництві; 4) залучення студентів до колективної продуктивної праці на землі.

Першою педагогічною умовою є передача студентам вищих навчальних закладів знань про цінність земельних ресурсів. У філософських твердженнях

під знаннями розуміють особливу форма духовного засвоєння результатів пізнання (процесу відтворення дійсності), яка характеризується усвідомленням їх істинності. Саме знання в процесі практичного використання перетворюється

у переконання людей [16, с. 229]. У редакції М.Д. Яремченка педагогічного

словника знання розглядаються, як перевірений практикою результат пізнання дійсності, правильне її відображення у мисленні людини у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій [90, с. 212].

Студенти закладів вищої освіти здобувають знання про земельні ресурси

у процесі вивчення професійних дисциплін, доповнюючи їх вивченням

гуманітарних дисциплін знаннями про історію батьківщини, захисників України, про видатних діячів у аграрних науках.

Для того, з'ясування, які саме знання про земельні ресурси здобувають

студенти під час навчання в вищих навчальних закладах освіти, ми

проаналізували освітньо-професійну програму підготовки бакалавра спеціальності «Геодезія та землеустрій» в Національному університеті біоресурсів та природокористування України. Подаємо перелік дисциплін та тем,

що містять знання про земельні ресурси: «Геологія та геоморфологія» (Цей курс

формує знання геологічних процесів, складу земної кори для визначення генетичного типу рельєфу, його віку у обсязі, необхідному для використання в обраній професії), «Основи екології» (найомить студентів з основними

розділами сучасної екологічної науки: фундаментальною екологією,

інвайроменталістикою та соціоекологією. Передбачається вивчення біотичних взаємовідносин між окремими організмами і їхніми популяціями, їхньої взаємодії з навколишнім середовищем. Розглядається вчення про біосферу й екосистеми,

проблеми джерел і потоків енергії в екосистемах; проблеми взаємодії людини і довкілля, екологічної етики), «Агролісомеліорація» (розглядаються питання вивчення видів захисних лісових насаджень, які адаптовані до конкретних природно-географічних зон, особливостей їхнього розміщення, здійсненню

оцінки стану існуючих захисних лісових насаджень, а також елементам проектування недостаючих видів насаджень для ефективного функціонування закінчених систем лісомеліоративних насаджень при ландшафтно-контурній

організації території конкретного землекористування та особливостям впорядкування агролісомеліоративних насаджень), «Автоматизовані земельно-

кадастрові системи» (Дисципліна вивчає основи створення автоматизованих земельно-кадастрових систем як складової інфраструктури просторових даних.

Представлені питання пов'язані з управлінням просторовою складовою земельних кадастрових інформаційних систем. Розглянуті елементи

автоматизованої Національної кадастрової системи (НКС) на основі використання ГІС-технологій), «Вища геодезія» (До наукових задач, які вирішуються у вищій геодезії, належать визначення форми та розмірів фігури

Землі, вивчення характеристик її зовнішнього гравітаційного поля, дослідження

вертикальних та горизонтальних рухів земної кори, земних полюсів, визначення різниць рівнів морів та переміщення берегових ліній океанів і т.ін. Головним науковим завданням вищої геодезії є вивчення фігури та зовнішнього гравітаційного поля Землі), «Ґрунтознавство», «Землеробство».

У ході вивчення дисциплін природничо-наукової підготовки студенти повинні вміти користуватися ґрунтовими картами і агрохімічними картографіями, визначати бур'яни і підбирати методи боротьби з ними, складати сівозміни, проводити контроль якості виконання польових робіт, складати систему

удобрень, раціонально використовувати природні ресурси, користуватися ПЕОМ, визначати ефективність сільськогосподарського виробництва, приймати

управлінські рішення з метою використання набутих знань і умінь у професійній діяльності [91].

Основні знання про цінність земельних ресурсів студенти здобувають у ході вивчення дисципліни «Ґрунтознавство». Метою викладання дисципліни «Ґрунтознавство» є вивчення основних ґрунтових властивостей, ознак та характеристик у їх взаємозв'язку з факторами довкілля та виробничою діяльністю людини. Основними завданнями вивчення дисципліни є: раціональне використання ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості, охорона від ерозії і забруднення. Студенти повинні вивчити питання, які стосуються походження і еволюції ґрунту як природного тіла, його будови, складу, властивостей і режимів. У ході вивчення дисципліни студенти повинні навчитися визначати гранулометричний склад, фізичні, фізико-механічні та хімічні властивості ґрунту; встановлювати тип ґрунтоутворення за природно-кліматичними факторами; визначати основні типи ґрунтів за ґрунтово-кліматичними зонами, оцінювати екологічний стан ґрунтів за даними аналізів; розробляти агроекологічні моделі родючості ґрунтів.

У ході лабораторних робіт з ґрунтознавства визначають механічний склад ґрунту, його вологість, вологопроникуєність і водопідіймальну здатність, проводять структурний аналіз ґрунту; описують основні типи ґрунтів зони Полісся та Лісостепової зони. Під час практичних занять вивчають зміст великомасштабних ґрунтових карт господарств [92, с. 4-12].

Надзвичайно важливим також є знання про цінність земельних ресурсів здобутих в ході вивчення дисципліни «Землеробство», метою якої є вивчення технологій раціонального землекористування, закономірностей збереження та відтворення родючості ґрунту з метою одержання високих та сталих врожаїв сільськогосподарських культур. Основними завданнями є: застосування основних законів землеробства, видів родючості ґрунту та шляхів їх збереження, теоретичних і практичних основ захисту земель від шкідливих об'єктів та

ерозії/ Дослідження складових ланок сучасних систем землеробства. Студенти повинні знати: види родючості ґрунту, шляхи раціонального використання та відтворення його родючості, основні закони наукового землеробства, принципи розробки структур посівних площ та раціональних сівозмін, класифікацію

сівозмін, їх проектування та освоєння, теоретичні основи енергозберігаючих технологій обробітку ґрунту; систему заходів боротьби з ерозією ґрунту, сучасні інтенсивні системи землеробства, операції та прийоми обробітку ґрунту

Студенти повинні вміти: розробляти і застосовувати на практиці елементи системи землеробства, складати схеми сівозмін, план освоєння їх, проектувати систему обробітку ґрунту під основні культури, здійснювати контроль якості польових робіт, проводити польове обстеження посівів [93, с. 4-15].

Важливою педагогічною умовою є формування готовності наставників академічних груп до виховання у студентів аграрних коледжів ціннісного ставлення до земельних ресурсів. Готовність – стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності. У психологічній літературі виділяють кілька видів готовності:

операційній – володіння певним набором способом дій, знань, умінь та навичок, а також можливості набуття нового досвіду у межах певної діяльності;

мотиваційна – система спонукальних якостей щодо певної діяльності; соціально-психологічна – рівень зрілості комунікативної сфери особистості, вміння

здійснювати колективно розподілену діяльність, підтримувати стосунки у колективі, уникати конфліктів; психофізіологічна – готовність систем організму діяти в даному напрямі [94, с. 137-138].

Професійну готовність розглядають, як складне структурне утворення, центральним ядром якого є позитивні установки, мотиви та освоєні цінності

учительської професії. В цю готовність також входять професійно важливі риси характеру, педагогічні здібності, сукупність професійно-педагогічних знань, умінь та навичок, певний досвід їх використання на практиці [95, с. 35].

Наставник призначається в академічній групі для надання допомоги студентам у формуванні студентського колективу академічної групи, виробленні позитивних ціннісних орієнтацій, направлених на здобуття знань, підвищення загального культурного рівня, контролю за навчальним процесом, проведення індивідуальної виховної роботи, з'ясування проблем студентів з метою надання їм можливої допомоги, встановленні та підтримуванні зв'язків з батьками, плануванні та проведенні заходів організаційної та виховної роботи у закріпленій студентській групі [96, с. 14].

Ще однією педагогічною умовою є вмотивування студентів коледжів до екологобезпечного використання земельних ресурсів у агропромисловому і сільськогосподарському виробництві. Мотив (від лат. *moveo* — рухаю, спонукаю до дії) — це спонукання людини до активності, пов'язане з намаганням задовольнити певні потреби, тобто це внутрішня рушійна сила, що спонукає особистість до активності. Мотивація — складна система спонукань, що зумовлюють спрямування активності індивіда на отримання, перетворення і збереження нового досвіду (знань, умінь, способів дій, вражень, уподобань) [97, с. 528].

Четвертою педагогічною умовою є залучення студентів до продуктивної праці на землі в колективі. М.М. Фіцула розглядає колектив як організовану форму об'єднання людей на основі цілеспрямованої діяльності. Характерними ознаками колективу є: наявність суспільно значимої мети; щоденна спільна діяльність, спрямована на її досягнення; наявність органів самоврядування; встановлення певних психологічних стосунків між членами колективу [100, с. 99]. А.В. Петровський вбачає в колективі групу, у якій міжособистісні взаємини опосередковуються суспільноцінним, особистісно значимим змістом спільної діяльності [101, с. 47].

Під час проходження навчальної практики з ґрунтознавства студенти набувають навиків проведення польового обстеження ґрунтів, розпізнають за

зовнішніми ознаками ґрунтові типи і різновиди, відбирають зразки ґрунтів із різних генетичних горизонтів, описують будову ґрунтового профілю, визначають механічний склад ґрунтів у польових умовах, оформляють журнал обстеження ґрунтів та складають ґрунтову карту. Проходячи навчальну практику із землеробства студенти роблять польове обстеження полів на забрудненість, складають карту забрудненості полів та різні типи і види сівозмін, розробляють протиерозійні заходи в умовах конкретного господарства, роблять контроль якості обробітку ґрунту. Під час практичних занять із агрохімії студенти вчаться розраховувати норми добрив, підбирають їх форми та розподіляють за строками внесення, відбирають зразки ґрунту, проводять аналіз та вміст елементів живлення, складають систему удобрення культур у сівозмінах [103].

Виходячи з проаналізованого матеріалу даного питання, для виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів вищих навчальних закладів слід забезпечити чотири педагогічні умови: передача студентам знань про цінність земельних ресурсів; формування готовності наставників академічних груп та викладачів до виховання у студентів вищих навчальних закладів ціннісного ставлення до земельних ресурсів; вмотивування студентів вищих навчальних закладів до екологобезпечного використання земельних ресурсів у агропромисловому і сільськогосподарському виробництві; залучення студентів до колективної продуктивної праці на землі

3.2. Реалізація методики виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти

Для обґрунтування методики виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів вищих навчальних аграрних закладів освіти ми застосували метод моделювання. Цей метод сприяє розкриттю структури

процесу виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів з урахуванням більшості компонентів та факторів.

Сьогодні у науково-педагогічних дослідження моделювання набуває великого поширення. Модель (фр. *modele* – зразок) – уявна або матеріально-реалізована система, яка відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію стосовно цього об'єкта [108, с.516].

Моделювання – непрямий, опосередкований метод наукового пізнання (безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене чи недоцільне), який ґрунтується на застосуванні моделі як засобу дослідження. Суть моделювання полягає у заміщенні досліджуваного об'єкта іншими, спеціально для цього створеними. Під моделлю розуміють уявну або матеріально реалізовану систему, котра відображаючи чи відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замістити його так, що вона сама стає джерелом інформації про об'єкт пізнання. Метод моделювання передбачає постановку мети, вибір або створення моделі об'єкта пізнання, перенесення знань з моделі на оригінал завдяки суттєвій подібності і несуттєвій відмінності між ними. Структурно моделювання можна представити у такому вигляді: 1) конструювання моделі; 2) заміщення об'єкта моделлю; 3) дослідження моделі; 4) отримання інформації на моделі; 5) перенесення знання з моделі на оригінал [86, с.116-117].

Р. В Сопівник зазначає, що переваги моделі для дослідників полягають у тому, що вона дозволяє виробити ідеальну схему реальною об'єкта, чим забезпечується економія ресурсів, оптимізується процес дослідження; визначити компоненти, які утворюють систему; схематично розглядати зв'язки між компонентами моделі [15, с.386]

За допомогою методу моделювання показано складові компоненти методики, а саме: *цільовий* (виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних коледжів передбачає реалізацією таких завдань:

обґрунтування доцільності виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів; розробку методики його діагностики; підбір ефективних форм, методів та прийомів виховання і самовиховання, координацію зусиль суб'єктів навчально-виховного процесу щодо виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних коледжів; діагностику, корекцію та самокорекцію вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів агроколеджів); *змістовий* – включає науково обґрунтовану систему цінностей, які мають бути інтериоризовані студентами агроколеджів: загальнолюдські (працьовитість, мудрість, порядність, відповідальність); екологічні (знання про земельні ресурси та органічне землеробство, сприйняття землі як одухотвореної годувальниці, екологобезпечне землеробство); господарсько-економічні (вміння передбачати наслідки господарської діяльності, нести відповідальність за власні вчинки, дотримуватись вимог сталого розвитку суспільства); патріотичні (любов до рідної землі, готовність до захисту Батьківщини); *методологічний* (застосування підходів: ціннісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, цивілізаційний, антропологічний); *процесуальний* – включає етапи: спонукальний, інформаційний, формувальний, діяльнісно-рефлексивний.

Сутність поняття ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти розглядаємо як інтегративне утворення особистості студента вищого навчального аграрного закладу, що характеризується сформованим емоційно-почуттєвим зв'язком з рідною землею як годувальницею, що обумовлений потребами, знаннями, навичками раціонального й екологобезпечного землекористування.

Обов'язок виховника – наблизити цінності до дитини, надавши їх у прийнятній для неї формі, розвивати їх у свідомості. Цінності мають ідеальну природу, вони є певною ієрархічною системою ідеалів, фундаментальних понять і цілей, якими живе суспільство і в здійсненні яких передбачає сенс свого

існування. О.І. Вишневецький розробив Кодекс цінностей сучасного українського виховання [58, с. 197, 209].

Для виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів ми виділили 4 групи цінностей: загальнолюдські, екологічні, господарсько - економічні, патріотичні.

Виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти здійснюється за такими основними підходами: ціннісному, особистісно-орієнтованому, діяльнісному, цивілізаційному, антропологічному.

Аксіологічний (ціннісний підхід). Проблему ціннісного підходу у вихованні розглядали в своїх дослідженнях: І.Д. Бех [22], І.П. Васинович, О.І. Вишневецький [58], І.А. Зязюн, О.В. Сухомлинська [109], Г.П. Шевченко [110] та інші. Цінності виступають як найбільш важливі пріоритети та вартості в житті особистості, вказують на значимість певних явищ чи предметів, вони спрямовують та визначають поведінку індивіда.

Особистісно-орієнтований підхід. О.І. Бех визначає особистісно-орієнтоване виховання як педагогічну дію заклику до особистісної взаємодії, який базується на милосердному ставленні вихователя до вихованця. У цій взаємодії і має розгортатися процес спрямованості дитини на її добродійну поведінку. Особистісно-орієнтований виховний процес – це повноцінне емоційно насичене і суспільне значуще, сумісне, творче життя педагога і вихованців, яке відповідає їхнім основним соціогенним потребам. Особистісно-орієнтована модель виховання ставить собі за мету розкриття й розвиток індивідуальності кожної дитини на основі формування бази її особистісної культури [111].

Діяльнісний підхід. Розвиток даного підходу у педагогіці тісно пов'язаний із психологічним вивченням діяльності в якості предмета, яке розпочалося Л.С.

Виготським. Основи діяльного підходу у психології заклали російські психологи А. Н. Леонтьєв [112] та С.Л. Рубінштейн [113]. У педагогічній літературі діяльнісний підхід розглядається як сукупність теоретико-методологічних та

конкретно-емпіричних досліджень, у яких психіка і свідомість, їх розвиток і формування вивчаються в різних формах предметної діяльності суб'єкта, як особливі форми цієї діяльності, похідні від зовнішньо практичних її форм [114, с.167].

Цивілізаційний підхід

Для вивчення виховних явищ як єдності з урахуванням взаємозалежних рівнів спільного, загального, особливого, одиничного найчастіше застосовується цивілізаційний підхід. Враховуючи те, що поняття “цивілізація” (від лат. *civilis* – “державний, державницький”) виступає як багатозначне та еклетичне, підкреслимо, що воно до сьогодні не має єдиного загальноприйнятого тлумачення [115].

Антропологічний підхід широко використовувався ще в педагогічній практиці Я.А. Коменського, який закликав до природовідповідності у вихованні.

Ці ідеї широко були розкриті в педагогічній антропології К.Д. Ушинського. Антропологічний підхід розглядає людину як творчу істоту, а її виховання є природним процесом, який розвиває здібності особистості, що притаманні їй від народження. Цей підхід декларує єдність розумової, емоційної, вольової, моральної і фізичної сторін розвитку особистості.

Важливою складовою моделі є етапність та методичний інструментарій (форми, методи, засоби, технології, які використовуються на визначених етапах).

Основними етапами виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти є: спонукальний, інформаційний, формувальний, діяльнісно-рефлексивний.

На першому етапі – спонукальному, актуалізовано потреби студентів коледжів у накопиченні знань про земельні ресурси; високих досягненнях та соціальному схвалені; гармонійному співжитті з природою; впорядкованому, раціональному, екологічнобезпечному землекористуванні, забезпеченні економічного добробуту держави; бережливому використанні земельних

ресурсів; впровадженні органічного землеробства та вирощуванні екологічно чистої продукції; самовихованні.

I.B. Сопівник зазначає: «Мотиваційний етап у своїх загальних обрисах проходить стадії відчуття молодою людиною дискомфорту, внутрішнього напруження, нестачі чогось, необхідності вирішення внутрішніх суперечностей, які є неусвідомленими – ці відчуття становлять нужду. Нужда, яка усвідомлюється, переходить у стан потреби, на основі якої виникає намір. Намір, в свою чергу, опосередкований усвідомленим прагненням досягнути поставленої мети, а саме діяти відповідно, стає спонукою до дій і вчинків, тобто мотивом, а процес їх утворення – мотивацією» [87, с. 288].

Форми організації виховання – це поняття, що визначає зовнішнє виявлення процесу виховання. Форми виховання взаємопов'язані зі змістом виховання. Зміни в змісті виховання породжують зміни у формах організації виховання і навпаки. Якщо зміст виховання вказує на те, що є, то форма організації виховання в якому вигляді це виявляється. Зміст формується, а форма наповнюється змістом, де провідна роль належить саме змісту [101, с. 967].

На спонукальному етапі, ми вважаємо за доцільне велику увагу приділяти індивідуальним формам виховної роботи, які спрямовані на розкриття і розвиток здібностей студента, до них належать: доручення догляду за закріпленою територією в коледжі, творчі завдання з дизайну клумби, розробка проекту роздільного збирання побутових відходів у власному населеному пункті, бесіди, в яких наголошується на значенні земельних ресурсів та бережливому ставленні до них, консультивання, читання історичної та екологічної літератури тощо [118].

M.M. Фіцула під методами виховання розуміє способи взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців, спрямовані на формування в останніх поглядів, переконань, навичок і звичок поведінки [100, с. 76]. На даному етапі ми використовували методи стимулювання поведінки і діяльності вихованців, а саме заохочування, гра та змагання.

Заохочення – це схвалення позитивних дій вихованця з метою їх повторення в майбутньому.

Метод гри передбачає проєктування ситуації наближених до дійсності, в яких студенти-аграрії мають обрати найбільш оптимальний варіант ставлення до земельних ресурсів та й до всього навколишнього середовища, аргументуючи при цьому свій вибір.

У ході інформаційного етапу забезпечувалась реалізація першої педагогічної умови – передача студентам аграрних закладів вищої освіти знань про цінність земельних ресурсів та третьої педагогічної умови – вмотивування студентів до еколого-органічного землеробства.

На інформаційному етапі є доцільним використання вербальних методів формування свідомості студента таких як бесіда, лекція, диспут.

Бесіда – це метод виховання, який передбачає словесну взаємодію вихователя та вихованця, що супроводжується емоціями. В ході бесіди педагог спонукає студента до роздумів щодо екологічних проблем та ставлення до землі у їх населеному пункті, студенти вчаться відстоювати власну думку, аналізують ситуації, що стосуються споживацького ставлення до землі та виснаження ґрунтів через бажання отримати надприбутки.

Лекція – це послідовний та систематичний виклад суті визначеної проблеми з метою передачі знань та формування відповідних поглядів та переконань, що стосуються земельних ресурсів та їх цінності для людини. Дані лекції проводились у ході вивчення таких дисциплін як ґрунтознавство, землеробства, агрохімія, а також і на виховних та інформаційно-просвітницьких годинах. Ефективними були лекції, приєвчені розкриттю значення ґрунтів, їх раціональному використанню, збереженню і підвищенню їх родючості, охороні від ерозії і забруднення.

На формувальному етапі забезпечувалось виховання відповідних ставлень студентів шляхом проведення ряду виховних заходів патріотичного,

екологічного та господарсько-економічного змісту. Проводився виховний захід-відкритий мікрофон («Земельна реформа: за чи проти?», «Як зберегти родючість українських земель»).

Екскурсія – є важливою формою виховання студентів, що сприяє розвитку пізнавальної активності, виховує любов до Батьківщини та ціннісне ставлення до земельних ресурсів. Екологічний туризм – це такий вид туризму, що спрямований на відвідування природних об'єктів, які залишилися відносно недоторканими антропогенною дією [15].

Флеш-моб (англ. «flash» — спалах, «mob» — натовп, перекладається, як «спалахуючий натовп») — це масова акція, у ході якої група студентів раптово з'являється у громадському місці і виконує заздалегідь сплановані дії, а після закінчення – швидко розходить. Основними суб'єктами виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти є: куратори академічних груп, викладачі, курівники художньої самодіяльності, органи студентського самоврядування, громадські організації.

На діяльнісно-рефлексивному етапі реалізовано четверту педагогічну умову – залучення студентів коледжів до колективної продуктивної праці на землі (ознайомчі, навчальні виробничі практики, заходи з благоустрою території, екологічні десанти). Велика увага приділяється індивідуальним формам роботи, що спрямовані на розкриття і розвиток здібностей студента, як наприклад: доручення догляду за закріпленою територією коледжу, творчі завдання з дизайну клумб, розробка проекту роздільного збирання побутових відходів у власному населеному пункті.

Педагогічна вимога – забезпечує педагогічний вплив на свідомість студента вищого навчального закладу з метою спонукання його до позитивної діяльності або гальмування його дій і вчинків, якщо вони несуть негативний характер. А.С. Макаренко вважав, що без широкі, переконливої, гарячої і рішучої вимоги не можна починати виховання колективу. Вимога може

пред'являтися у формі прохання, довіря, схвалення, натяку, умови, недовіря і навіть погрози [119, с. 81-83].

Доцільним на даному етапі виховання студентів аграрних закладів вищої освіти є проведення. Тренінг (від англ. «to train» – «навчати, тренувати») – це

метод, що передбачає навчання, тренування учасників з метою розвитку необхідних якостей та набуття умінь і навичок раціонального та екологічнобезпечного землекористування. Для проведення тренінгу

використовуються такі методи: рольові ігри, дискусії, вправи, «мозковий штурм», методи релаксації.

Отже, для розробки методики виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти ми використали метод моделювання. За допомогою цього методу показано складові

компоненти методики, а саме: цільовий, змістовий, методологічний, процесуальний (включав такі етапи: спонукальний, інформаційний, формувальний, діяльнісно-рефлективний).

3.3 Аналіз результатів експериментальної роботи

Проаналізувавши рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти, нами був проведений

виховний захід та екологічний тренінг (Додаток 3, Додаток 4) на актуальні теми

щодо цінності природних ресурсів та наслідків впливу людини на навколишнє природне середовище. Після проведення даних заходів ми провели друге

опитування студентів з метою визначення змін рівня вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів під впливом проведеної виховної роботи.

В експерименті брали участь 42 студента Національного університету біоресурсів та природокористування України. Результати першого експерименту засвідчують, що 20,87 % опитаних студентів аграрних коледжів мають високий

рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів, у 48,89% – середній рівень, а у 30,24% респондентів – низький рівень.

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів у студентів аграрних закладів вищої освіти до початку формувального експерименту подано у таблиці 3.1.

Таблиця 3.2

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти групах до початку експерименту

Показники / Рівні	Високий		Середній		Низький	
	Осіб	У %	Осіб	У %	Осіб	У %
Інтерес до земельних ресурсів та до іноваційних технологій у сфері раціонального землекористування	17	41,7	21	50,3	4	8
Усвідомлення потреби забезпечення охорони земельних ресурсів,	17	40,53	22	52	3	7,47
Знання історії земельних ресурсів та їх використання	11	26,97	20	47,6	58	58
Знання про сучасний стан земель	8	19,01	24	56,06	10	24,89
Розуміння потреби екологічно безпечного та раціонального використання земель	7	11,02	22	52,01	13	36,96

Сприйняття землі, як головного національного багатства та дбайливе ставлення до неї	7	17,24	15	35,09	20	47,67
Готовність до еколого-безпечного та раціонального господарювання на землі	33	29	86	91	85	88
Готовність до охорони та збереження земельних ресурсів і бажання відстоювати свою громадську позицію	21	51	6	15,25	15	35,07
Участь у громадських заходах щодо використання та охорони земель	6	14,67	21	50,43	15	34,9
Рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів	12	27,52	18	45,26	12	27,22

Цим експериментом ми поставили мету перевірити ефективність впровадженої методики та визначити динаміку рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

Проаналізувавши рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти за мотиванійним критерієм, нами були встановлені суттєві зміни. Зокрема зросла кількість студентів з високим рівнем: на 13,55% за показником «Інтерес до земельних ресурсів та до іноваційних технологій у сфері раціонального землекористування» та на 14,41% за показником «Усвідомлення потреби забезпечення охорони земельних ресурсів».

НУБІП України

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за показниками мотиваційного критерію

Таблиця 3.3

Показники / Рівні	Високий		Середній		Низький	
	До	Після	до	після	До	Після
Інтерес до земельних ресурсів та до іноваційних технологій у сфері раціонального землекористування	17 (41,7%)	23 (55,25%)	21 (50,3)	16 (38,02)	4 (8%)	3 (6,73%)
Усвідомлення потреби забезпечення охорони земельних ресурсів	17 (40,53)	23 (54,94)	22 (52%)	15 (36,96)	3 (7,47)	4 (8,1%)

Проаналізувавши динаміку рівня вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за окремими показниками ми маємо можливість узагальнити дані за мотиваційним критерієм.

Таблиця 3.4

НУБІП України

Динаміка рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за мотиваційним критерієм

Рівні	До експерименту		Після експерименту		Динаміка
	Осіб	%	Осіб	%	
	Високий	17	41,7	23	
Середній	21	50,3	16	38,02	-12,28
Низький	4	8	3	7,47	-0,53

Результати діагностичних даних, таблиці 3.3, показують, у студентів високий рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за мотиваційним критерієм збільшився на 13,55%, також важливо зазначити що зменшився відсоток осіб з низьким рівнем вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів 0,53% та середній рівень також зменшився на 12,28%. За цими даними можна зробити висновок, що студенти з середнім рівнем ціннісного ставлення до земельних ресурсів перейшли до високого рівня, а у студентів з низьким рівнем результат залишився майже незмінним.

Потім ми проаналізували вихованість ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних вищих навчальних закладів за показниками когнітивного критерію (табл. 3.4).

Таблиця 3.5

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за показниками когнітивного критерію

Показники / Рівні	Високий		Середній		Низький	
	До	Після	До	після	До	Після
Знання історії земельних ресурсів та їх використання	11 (26,97%)	15 (36,20)	20 (49,03)	23 (54,32)	10 (25)	4 (9,48)
Знання про сучасний стан земель	8 (19,01%)	16 (37,13)	24 (56,06)	23 (56,55)	10 (24,89)	3 (6,32)

Узагальнюємо дані за когнітивним критерієм на основі аналізу динаміки рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за окремими показниками.

Таблиця 3.6

Динаміка рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за когнітивним критерієм

Рівні	До експерименту		Після експерименту		Динаміка
	Осіб	%	Осіб	%	
Високий	10	22,99	16	36,66	+13,67

Середній	22	52,54	23	55,43	2,89
Низький	10	24,94	3	7,9	-17,04

Результати контрольного етапу експерименту, подані у таблиці 3.5, засвідчують, що в опитуваних на 13,67 зріс відсоток осіб із високим рівнем вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за когнітивним критерієм, також відзначити, що на 17,04 зменшився відсоток осіб із низьким рівнем вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за даним критерієм. Впродовж дослідної роботи здійснено також аналіз вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за показниками емоційно-ціннісного критерію (табл. 3.6).

Таблиця 3.7

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за показниками емоційно-ціннісного критерію

Показники / Рівні	Високий		Середній		Низький	
	До	Після	До	після	До	Після
Розуміння потреби екологічнобезпечного та раціонального використання земель	7 (11,02%)	15 (37,02)	22 (52,01)	23 (55,22)	13 (26,96)	4 (7,76)
Сприйняття землі, як головного національного	7 (17,24%)	16 (38,33)	15 (35,09)	21 (47,67)	20 (47,67)	5 (11,4)

багатства та добайливе ставлення до неї

(49,45)

Після аналізу зміни динаміки рівнів вихованості ціннісного ставлення студента навчального закладу вищої освіти до земельних ресурсів узагальнюємо дані за емоційно-ціннісним критерієм (табл. 3.7).

Таблиця 3.8

Динаміка рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних відносин студентів за емоційно-ціннісним критерієм

Рівні	До експерименту		Після експерименту		Динаміка
	Осіб	%	Осіб	%	
	Високий	7	14,13	16	
Середній	18	43,55	22	52,33	+8,78
Низький	17	37,31	4	10,88	-26,43

За результатами таблиці 3.7 виявилось, що відсоток студентів з високим рівнем вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів виріс на 23,54 відсотки за емоційно-ціннісним критерієм. Також на 26,43 зменшився відсоток студентів з низьким рівнем вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за даним критерієм.

Далі ми проаналізували рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за діяльнісним критерієм.

НУБІП України

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за показниками діяльнісного критерію

Таблиця 3.9

Показники / Рівні	Високий		Середній		Низький	
	До	Після	До	Після	До	Після
Готовність до охорони та збереження земельних ресурсів і бажання відстоювати свою громадську позицію	21 (51%)	24 (57,12)	6 (15,25)	10 (25,07)	15 (35,07)	8 (17,81)
Участь у громадських заходах щодо використання та охорони земель	6 (14,67%)	15 (35,21)	21 (50,43)	24 (56,86)	15 (34,9)	3 (7,93)

Узагальнюємо дані за діялісним критерієм на основі проаналізованої динаміки рівнів ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти освіти (табл. 3.9).

НУБІП України

Таблиця 3.10

Динаміка рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за діяльнісним критерієм

Рівні	До експерименту		Після експерименту		Динаміка
	Осіб	%	Осіб	%	
	Високий	13	32,83	20	
Середній	13	32,84	17	40,96	+8,12
Низький	16	34,98	5	12,87	-22,11

Результати даного етапу експерименту, подані у таблиці 3.9, засвідчують, що на 13,33 зріс відсоток осіб із високим рівнем вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за діяльнісним критерієм, тоді як на 22,11 зменшився відсоток осіб із низьким рівнем вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів за означеним критерієм.

Також нами було проаналізовано самооцінку студентами власної вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів (табл. 3.10).

Рівні вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів до та після формувального експерименту за самооцінкою

Показники / Рівні	Високий		Середній		Низький	
	До	Після	До	після	До	Після
Готовність до збереження та раціонального використання земельних ресурсів і мета відстоювати свою громадську позицію	9 (20,87%)	14 (32,41%)	21 (48,89%)	24 (58,02%)	12 (30,24%)	4 (9,57%)

Проводимо узагальнення даних аналізу динаміки рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельний ресурсів за самооцінкою студента (табл. 3.11).

Таблиця 3.12

Динаміка рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів за самооцінкою

Рівні	Динаміка				
	До експерименту		Після експерименту		
	Осіб	%	Осіб	%	
Високий	9	20,87	14	32,41	+11,54
Середній	21	48,89	24	58,02	+9,13

Низький	12	30,24	4	9,57	20,67
----------------	----	-------	---	------	-------

Відповідно до поданих в таблиці 3.11 результатів дослідження, на 11,54 зріс

відсоток осіб, які вважають, що мають достатньо високий рівень вмінь

раціонального використання земельних ресурсів, також слід відзначити, що на

20,67% зменшився відсоток осіб, які вважали, що вміння раціонального

використання земельних ресурсів їм не потрібні, адже основне для них вміння

отримувати прибуток.

Отже, динаміка рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних

ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти освіти до та після етапу

експерименту доводять ефективність впровадженої методики (табл. 3.12)

Таблиця 3.13

Динаміка рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів вищих навчальних закладів

Рівні	До експерименту		Після експерименту		Динаміка
	Осіб	%	осіб	%	
	Високий	11	26,50	18	
Середній	19	45,62	20	48,95	+3,33
Низький	12	27,88	4	9,43	-18,45

Проаналізувавши результати роботи зрозуміло, що в позиції опитувачів

відбулися суттєві позитивні зміни за всіма критеріями. Так, високий рівень

вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів зріс на 15,12%, низький рівень знизився на 18,45%.

ВИСНОВКИ до розділу III

У цьому розділі ми теоретично обґрунтуємо та експериментально перевірено методику виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів вищих навчальних закладів освіти.

Аналіз результатів дослідної роботи засвідчує про суттєві позитивні зміни за всіма критеріями. Так, високий рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів зріс на 15,12% та відбулося зниження низького рівня на 18,45 %.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі проаналізовано та узагальнено теоретичні проблеми ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти та розроблений спосіб підвищення рівня ціннісного ставлення студентів

до земельних ресурсів. Педагогічний експеримент показує ефективність нашої методики виховання ціннісного ставлення студентів аграрних закладів вищої освіти до земельних ресурсів та на його основі формуємо наступні висновки:

Аналіз педагогічних та психологічних джерел за допомогою якого ми розглядали еволюцію ідеї виховання ціннісного ставлення людини до земельних ресурсів допоміг розкрити сутність і структуру поняття «ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти», та обґрунтувати потребу у вихованні ціннісного ставлення особистості до земельних ресурсів.

Незважаючи на те, що проблема виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів вищих навчальних аграрних закладів освіти набирає все більшої ваги та актуальності, на жаль, ще дуже мало досліджень на цю тему.

Отже, поняття «ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти», яке ми розуміємо як інтегративне утворення особистості студента вищого навчального аграрного закладу, що характеризується сформованим емоційно-почуттєвим зв'язком з рідною землею як годувальницею, що обумовлений потребами, знаннями, навичками раціонального й екологічного землекористування.

Також визначили соціальну потребу у вихованні ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів, яка зумовлена рядом існуючих проблем в аграрному секторі України зокрема низькою врожайністю сільськогосподарських культур, скорочення земель сільськогосподарського призначення, нераціональність використання земельних ресурсів, висока розорюваність земель, споживацьке ставлення до землі, забруднення земельних ресурсів побутовими відходами.

Вивчено та узагальнено досвід виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів в вищих навчальних аграрних закладах освіти. Аналізуючи досвід виховної роботи в вищих навчальних аграрних закладах робимо висновок, що приділяється увага вивченню минулого навчальних закладів та рідної землі;

проводяться виховні заходи екологічно спрямування; студенти беруть участь в виховних та культурно- масових заходах екологічної тематики, дошучались до громадської та волонтерської роботи. Для узагальнення теоретичних знань

студенти університету проходять навчальні та виробничі практики, як на базі університету так і в приватних та державних організаціях для набуття професійних навичок обраної професії та більш детального ознайомлення з інноваційними методами роботи з земельними ресурсами. Студентів залучають до участі в конференціях на аграрну тематику, олімпіадах та виставках досягнень агропромислового комплексу України тощо.

Аналіз іноземних університетів аграрних наук показує, що з метою підготовки висококваліфікованих фахівців активно залучають вихованців до вирішення реальних завдань, до проведення реальних наукових досліджень з використанням новітніх технологій. Проте узагальнений вітчизняний і зарубіжний досвід вказує на те, що проблема виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів вимагає більш системного й комплексного вирішення.

З метою виявлення рівнів вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти освіти виділяємо відповідні критерії та показники, такі як: *мотиваційний* (потреба в еколого-органічному землеробстві, потреба забезпечення економічного добробуту країни); *когнітивний* (знання про земельні ресурси та історію їх використання, знання про органічне землеробство); *емоційно-ціннісний* (ставлення до еколого-безпечних та раціональних способів господарювання на землі, сприйняття землі як одухотвореної годувальниці); *діяльнісний* (готовність до екологобезпечного та

раціонального господарювання на землі, вміння передбачати наслідки своєї господарської діяльності та нести відповідальність за свої вчинки).

На основі даних критеріїв і показників характеризуємо рівні (високий, середній, низький) вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти.

В результаті проведення експерименту з'ясовано, що для студентів аграрних закладів вищої освіти характерний такий розподіл за рівнями вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів: з високим рівнем вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів становить 27,52 %, із середнім – 45,26 %, із низьким – 27,22%.

Під час процесу реалізації методики використовувались такі форми і методи виховання: тематичні; виховні. Залучали студентів до підготовки виховного заходу та волонтерської роботи.

Також приділили увагу індивідуальним формам роботи, що спрямовані на розкриття і розвиток здібностей студента, як наприклад: доручення по догляду за закріпленою територією університету, творчі завдання, розробка соціального проекту.

Аналіз результатів дослідної роботи засвідчує, що високий рівень вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів у зріз на 15,12%, низький рівень знизився на 18,45 %.

Проведене нами дослідження доводить те, що вищі навчальні заклади потребують оновлення методики виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів та подальшого глибокого вивчення даного питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паньків В. П. Земельні ресурси: Навчальний посібник. – Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 272 с.
2. Земельний кодекс України. – Львів: Укртехнології, 2001.
3. «Земельний довідник України 2020» <https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelnyy-dovidnik-ukravini-baza-danih-pro-zemelnyy-fond-kravini>
4. ПУБЛІЧНИЙ ЗВІТ ДЕРЖАВНОГО АГЕНТСТВА ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ЗА 2019 РІК
https://mepr.gov.ua/files/images/news_2020/26022020/%D0%9F%D0%A3%D0%91%D0%9B%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2%20%D0%94%D0%90%D0%9B%D0%A0%D0%A3%20%D0%97%D0%96%202019%20%D0%A0%D0%86%D0%9A.pdf
5. Лісовий Кодекс України
6. Закон України «Про охорону земель»
7. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»
8. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибр. твори: У 5-ти т. — Т. 3. — С. 803.
9. Ващенко Р. Комунізм, інтернаціоналізм і виховання любові до Батьківщини // Визвольний шлях: 36 — Лондон 1956. — С. 373.
10. Аристотель. Сочинення: в 4-х т. Т. 4 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. И. Доватура. М.: Мысль, 1983. 830 с.
11. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 11. С. 237.
12. Словник української мови: в 11 томах. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970-1989. Т. 9. С. 634.
13. Соцівник Р. В. Виховання лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів: [монографія] / Р. В. Соцівник. 2-ге видання доповнене. К.: «ЦП «Компринт», 2014. 533 с.

14. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди, голов. ред. В. І. Шинкарук. - Київ: Абрис, 2002. 742 с.

15. Філософський словник: 2-ге вид. перероб. і доп./ В.І. Шинкарука. К: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1986. 800 с.

16. Мясищев В. Н. Психология отношений: избранные психологические труды / В. Н. Мясищев; под ред. А. А. Бодалева. М.: Из-во института практической психологии; Воронеж: Модек, 1995. 356 с.

17. Киричок В. А. Цінності. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 992.

18. Киричок В. А. Ціннісне ставлення. //Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; гол. ред.. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С. 989-990.

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.

20. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ. Либідь, 2008. 818 с.

21. Виховання і самовиховання на засадах національно-патріотичних цінностей: методичний посібник для студентів і науково-педагогічних працівників аграрних і природоохоронних ВНЗ / Укладачі Р.В. Сопівник, Г.В. Петрів. К.: «ЦП «Компринт», 2014. 185 с.

22. Горлачук В.В. Еколого-економічні проблеми раціонального землекористування Західної України. – Львів: Вища школа, 1996. – 210 с.

23. Закон України «Про охорону земель» // Вісник екологічної адвокатури, № 23, 2003. – С. 32-46.

24. Залуцький І.Р., Гнаткович Д.І. Організація раціонального використання і охорони земель в умовах здійснення земельної реформи. – Львів: Вид-во ЛАДУ, 1999. – 160 с.

25. Гуцуляк Ю.Г. Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки. – Чернівці: Прут, 2002. – 124 с.

26. Вступ до філософії

27. Третяк А. М. Історія земельних відносин і землеустрою в Україні

28. Шинкарук В. Д. Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах (для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка») / В. Д.

Шинкарук, Р. В. Сопівник, І. В. Сопівник. К.: ЦП «Компринт», 2015. 236 с.

29. Леоненко П. М., Юхименко П. І. Історія економічних вчень: Підручник. - 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 639 с.

30. Проскурін П. В. Історія економіки та економічних вчень. Економічна історія індустріальної цивілізації: Навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. І перероб. К.: КНЕУ, 2008. 400 с.

31. Історія економічних вчень: Навчальний посібник / За ред. В. В. Кириленка. Тернопіль: „Економічна думка”, 2007. 233 с.

32. Варрон М. Т. Сельское хозяйство. — М.; Л., 1963. 220 с.

33. Історія педагогіки: курс лекцій. Навчальний посібник. К., 2004. 171 с.

34. Петрушиенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-е видання, виправлене і доповнене. К.: "Каравела"; Львів: "Новий світ-2000", 2002. 544 с.

35. Сопівник Пабап, 2015, 251 с.

36. Історія розвитку зарубіжної педагогіки, 2014

37. Левківський, 2003

38. Пнатуша С. А. Епоха Просвітництва (XVII - XVIII століття). URL: <http://istorpedagoglpk.blogspot.com/2014/12/22-xvii-xviii.html> (дата звернення: 25.01.2015).

39. Дьюи Д. Школа и общество. Хрестоматия по истории зарубежной педагогике / Диекунов А. И. Москва: Просвещение, 1981. 528 с.

40. Кравець В. П. Історія української школи і педагогіки. Курс лекцій. Тернопіль: Вид-во «Тернопіль», 1994. 358 с.

41. Історія України: Документи. Матеріали. Посібник/уклад., комент. В. Ю. Корля. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 488 с.

42. Шевченко Т. Г. Кобзар. К.: Дніпро, 1999. 672 с.

43. Українська правда. Патріотичне виховання між пострадянським та європейським. URL: pravda.com.ua/info/2015/07/6/7073593/. (дата звернення: 20.03.2016).

44. Виховання громадянина в аграрному вищому навчальному закладі. // І. В.

Сопівник, В. П. Лисенко, Р. В. Сопівник. К.: Видавничий центр Нау, 2007.

217 с.

45. Злупко С. М. На чатах рідної землі. Євген Храпливий – учений, організатор, патріот. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 1999, 184 с.

46. Вернадский В. И. Биосфера. М.: Мысль, 1967. 376 с.

47. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. 191 с.

48. Макаренко А. С. О воспитании / Сост. Іванг. Вступ. Статті В. С. Хелемендик. – 2-е узд., пераб. І доп. – М.: Политиздат, 1990. 415 с.

49. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / Вибр. тв.: В п'яти т. К.: Рад школа, 1977. 345 с.

50. Колонькова О. О. Виховання у старшокласників ціннісного ставлення до природи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2003. – 29 с.

51. Маршицька В. В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2003. 27 с.

52. Юркова Т. Ф. Формування у підлітків ціннісного ставлення до природи в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, Херсон, 2008. 22 с.

53. Шевчук К. Д. Формування у молодших школярів ціннісного ставлення до рідного краю: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2009. 20 с.

54.Скрипник С. В. Формування ціннісного ставлення до природи в учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Миколаїв, 2010. 20 с.

55.Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич: Коло, 2003. 528 с.

56.Сопівник Р. В. Трутень, 2018, с. 26-27.

57. <https://nubip.edu.ua/node/78106>

58.Рибалко Л.В. 2019

59.Комплексний план організаційно-виховної роботи Житомирського національного агроєкологічного університету на 2017-2018 навчальний рік, 2017.

60.Звіт ректора Миколаївського національного аграрного університету за 2018 рік, 2018

61.План виховної роботи Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва на 2019-2020 н.р.

62.План виховної роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України на 2018 – 2023 н.р.

63.Сопівник Р. В., Планування виховної роботи у вищому навчальному закладі, 2016, с. 230

64.Музей історії університету

65.Трутень, Зарубіжний досвід виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів у студентів аграрних закладів вищої освіти, 2018, с. 142

66.Писанка К. О. Проблеми екологічної освіти та виховання в різних країнах світу // Молодий вчений. 2014. №4 (07). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/problemi-ekologichnoyi-osviti-ta-vihovannya-v-riznih-krayinah-svitu>.

67. Patriotyzm Jutra 2016 – nabór wniosków. URL:
<http://fundusze.ngo.pl/wiadomosc/1890899.html>. (data leczenia: 25.07.2016).

68. Edukacja Ekologiczna. URL:
<http://www.zrodla.org/edukacja/ekologiczna/?gclid=CLWsrIbTmc4CFQQNcwodR2wAcA>. (data leczenia: 23.07.2016).

69. Жур Л. А. Формирование гражданственности, патриотизма и национального самосознания учащихся средствами туризма и краеведения

70. Діденко О. Г. Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні. Аспекти публічного управління. - 2014. № 3-4. С. 55-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2014_3-4_9 (дата звернення: 29.01.2016)

71. Різниченко К. С. Патріотизм як основа національної ідеї сучасного Китаю / К. С. Різниченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 4. С. 286-292. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_4_36 (дата звернення: 15.05.2015)

72. Новый тлумачний словник української мови: 42 000 слів: У 4 т.: Для студ. вищих та серед. навч. закл. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. К.: Аконті, 1998. Т.4. 943 с.

73. Лузан П. Г., Сопівник І. В., Виговська С. В. Основи науково-педагогічних досліджень: навчальний посібник. 4-е вид. доповнене. К., 2013. 368 с.

74. Сопівник І. В. Виховання моральної відповідальності сільської молоді: [монографія] / І. В. Сопівник. - К.: Видавництво «Логос», 2014. 352 с.

75. Жернов В. И. Теоретико-методологические основы направленности профессионально-педагогической направленности личности студента педагогического вуза. Магнитогорск: МГПИ, 1999. 116 с.

76. Магрламова К. Г. Виховання в учнів ціннісного ставлення до природи як складової природоохоронної роботи в основній школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2011. 20 с.

77. Педагогічний словник / Яремченка М. Д. К.: Педагогічна думка, 2001. 516 с.

78. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-професійна програма підготовки молодшого спеціаліста. Галузь знань 0901 "Сільське господарство і лісництво". Напрямок підготовки. 6.090101 "Агрономія".

Спеціальність. 5.09010103 "Виробництво і переробка продукції рослинництва". Кваліфікація. 3212 агротехнік. Видання офіційне. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2013. 62 с.

79. Грунтознавство. Програма (орієнтовна) нормативної навчальної дисципліни для підготовки фахівців ОКР «Молодший спеціаліст» напрям 6.090101 «Агрономія» спеціальності 5.09010103 «Виробництво і переробка продукції рослинництва» в аграрних вищих навчальних закладах. Київ «Агроосвіта», 2015. 14 с.

80. Землеробство. Програма (орієнтовна) нормативної навчальної дисципліни для підготовки фахівців ОКР «Молодший спеціаліст» напрям 6.090101 «Агрономія» спеціальності 5.09010103 «Виробництво і переробка продукції рослинництва» в аграрних вищих навчальних закладах. Київ «Агроосвіта», 2015. 15 с.

81. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. канд. пед. наук. М., 1983. 32 с.

82. Положення про наставника студентської групи. Затверджено вченою радою НАУ 26.02.96 р. зі змінами та доповненнями, що схвалені вченою радою НАУ 26.05.2005 р. Журнал та методичні матеріали наставника студентської групи. Укладачі: В.П. Лисенко, Р.В. Сопівник, І.В. Сопівник. С.14.

83. Пануча М. В. Мотивація учіння. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С.528

84. Психологія. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Ф. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М.: Политиздат, 1990. 494 с.

85. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Ильин Е. П. – СПб.: Питер, 2008. 512 с.

86. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 3-тє вид., перероб і доп. Тернопіль: Навчальна книга- Богдан, 2007. 232 с.

87. Богуш А. М. Форми організації виховання. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

88. Макаренко А. С. Коллектив и воспитание личности. М.: «Педагогика», 1972. 333 с.

89. Типова програма практик підготовки фахівців ОКР «Молодий спеціаліст» спеціальності 201 «Агрономія» (зо ОПП «Виробництво і переробка продукції рослинництва» в аграрних вищих навчальних закладах) Міністерство освіти і науки України Державна установа «Науково-методичний центр інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів «Агроосвіта». Рекомендовано науково-методичною радою Науково-методичного центра «Агроосвіта» (протокол від «22» червня 2016 року № 6).

90. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом. Хмельницький, 2004. 376 с.

91. Короткий тлумачний словник української мови (Уклад Д. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова та ін.; Відп. ред. Л. Л. Гумецька). К.: Рад. Школа, 1978. 296 с.

92. Загальна психологія: Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. К.: Либідь, 2005. 464 с.

93. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: [навч. посіб.] / Н. Є. Мойсеюк. – 3-тє вид., доп. К.: КДНК, 2001. 608 с.

94. Лозовецька В. Т. Модель. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. С.516.

95. Сухомлинська О. В. Цінності у вихованні дітей та молоді: стан розроблення проблеми // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. С.105-111.

96. Шевченко Т. П. Художньо-естетичне виховання студентської молоді: монографія. Луганськ: СЛУ, 2010. 179 с.

97. Бех Т. Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_lisk_shkolu/3/vipusk_21.pdf (дата звернення: 29.01.2016)

98. Леонтьєв А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А. Н. Леонтьев. – Полнздат, 1975. – 303 с.

99. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии/ С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2000. 712 с.

100. Современный словарь по педагогике / [сост. Рапацевич Е.С.]. – Мн.: Современное слово, 2001. 928 с.

101. Москальова Л. Ю. Середовищний, системний, синергетичний, цивілізаційний підходи у вихованні майбутніх учителів. URL: http://www.rbuiv.gov.ua/old_rn/Soc_Gum/Pfto/2011_20/files/P2011_37.pdf (дата звернення: 25.07.2016).

102. Аносов І. П., Елькін М. В. Антропологічний підхід до процесу виховання як фактор гармонійного розвитку особистості. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, 2013. Вип. 29 (82). С.119-124.

103. Петрів Г. В. Форми організації виховання ціннісного відношення до рідної землі студентів аграрних коледжів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія». Київ: Міленіум, 2015. Вип. 208. – Ч. 2. С. 254-264.

104. Петрів Г. В. Форми організації виховання ціннісного відношення до рідної землі студентів аграрних коледжів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія». Київ.: Міленіум, 2015. Вип. 208. –

Ч. 2. С. 254-264.

105. Ушніський К. Д. Вибрані педагогічні твори в 2 т. К: Рад школа, 1983. Т.1. 348 с.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

Додаток 1

Методика діагностики вихованості ціннісного ставлення до земельних ресурсів аграрних закладів вищої освіти

НУБІП України

АНКЕТА

Шановний респонденте, дане анонімне опитування проводиться з науковою метою, його результати будуть використовуватись в узагальненому вигляді. Вам пропонується обрати із запропонованих відповідей найбільш близький для вас варіант.

1. Дайте визначення поняттю земельні ресурси:

- А) Частина земельного фонду, що використовується або може бути використана у народному господарстві;
- Б) Землі, надані для потреб сільського господарства або призначені для цих цілей;
- В) Частина земельного фонду, яка вкрита чорноземами.

2. Що розуміти термін органічне землеробство?

- А) Землеробство, що передбачає відмову від використання хімікатів не тільки для виробництва продукції рослинництва, а й для відтворення родючості ґрунту;
- Б) Землеробство, що передбачає насичення ґрунту всіма необхідними добривами для забезпечення його родючості;
- В) Землеробство при якому використовуються пестициди, гербіциди, хімічні добрива, які не шкідливі для організму людини.

3. Що є головним чинником забруднення навколишнього природного середовища?

- А) Транспорт та промисловість;
- Б) Сільськогосподарська діяльність людини;
- В) Атомні електростанції.

4. Накому лежить найбільша відповідальність за порушення закону щодо використання та охорони земель?

- А) Кожному конкретному громадянину;
- Б) Міністерстві аграрної політики та продовольства України;
- В) Важко відповісти.

5. У чому полягає загальнолюдська цінність природи?

- А) Втому, що вона є головною умовою життя людей;

Б) Втому, що вона дає людині їжу та одяг.

В) Важко відповісти.

6. Що на ваш погляд лежить в основі екологічної культури?

А) Усвідомлення відповідальності за подальшу еволюцію біосфери;

Б) Здоров'я майбутніх поколінь, бажання зберегти красу навколишньої природи;

В) Страх за своє майбутнє;

Г) Важко відповісти.

7. Ви ціннісно ставитесь до земельних ресурсів та правильно користуєтесь ними?

А) Завжди;

Б) Іноді;

В) Ніколи.

8. Чи існує на вашу думку така екологічна інформація, котру не варто розповсюджувати?

А) Так;

Б) Ні;

В) Можливо.

9. Що спонукає вас дбайливо ставитися до земельних ресурсів?

А) Усвідомлення особистої відповідальності за майбутнє країни, головною цінністю якої є земельні ресурси;

Б) Бажання бути корисним, приклад інших людей;

В) Важко відповісти.

10. Чи проявляєте ви зацікавленість до проблем збереження та відновлення земельних ресурсів? Як вона виражається?

А) Постійно читаю статті про зміни в земельному законодавстві, дивлюсь програми та слідкую за змінами законодавства з питань земельних ресурсів;

Б) Займаюся в гуртку, проводжу дослідження в земельній сфері;

В) Не цікавлюся цими проблемами.

11. Чи завжди ви виступаєте проти тих, хто наносить шкоду землі?

- А) Завжди;
 Б) Іноді;
 В) Ніколи.

12. Як ставитеся до людей, які своєю діяльністю погіршують стан земель, що призводить до втраги родючості ґрунту?

- А) Схвалюю;
 Б) Засуджую;
 В) Категорично проти.

13. Чи маєте ви досвід аналізу земельної ситуації в країні та світі?

- А) Регулярно переглядаю актуальні новини по телебаченню та мережі інтернет;
 Б) В цілому маю уявлення про стан земельних ресурсів у світі,
 В) Немаю чіткого усвідомлення стану ситуації в світі.

14. Чи є у вас досвід екологічної агітаційної та пропагандистської роботи поза студентським середовищем?

- А) Так;
 Б) Ні, але хотілося би;
 В) Ні, не виявляю бажання.

15. Чи приймали ви участь у громадських природоохоронних заходах:

- А) Так, я є активним учасником таких заходів;
 Б) Доеднуюся до таких заходів лише в тому випадку коли мене поросять (викладач, батьки);
 В) Принципово не приймаю участі в природоохоронній роботі.

16. Чи приймали ви участь у акціях, мітингах, флешмобах пов'язаних з охороною земель?

- А) Так, я завжди з радістю приймаю участь в акціях, націлених на збереження земельних ресурсів;
 Б) Тільки в тому випадку, якщо мене хтось змусить;
 В) Категорично ні

17. Що перешкоджає вам займатися активною діяльністю у сфері охорони земель?

- А) Не виявляю інтересу до проблем взаємодії людини та природи;
- Б) Не вистачає часу на все;

В) Важко відповісти

18. На скільки ви готові до того, щоб відстоювати свою природоохоронну позицію:

- А) Повністю готовий;
- Б) Готовий та потребує підтримки та допомоги оточуючих;
- В) Абсолютно не хочу і не готовий.

19. Як ви оцінюєте власний рівень оволодіння екологічною культурою?

- А) Добрий
- Б) Задовільний;
- В) Треба працювати над собою.

20. Оцініть своє ставлення до земельних ресурсів?

- А) Я піклуюся про земельні ресурси, дотримуюсь необхідних правил;
- Б) Добре відношуся до природи, але деякі норми поведінки з земельними ресурсами іноді можу порушувати;
- В) Не дотримуюсь принципово.

Додаток 2

Анкета для викладачів

Шановний респонденте, дане опитування проводиться з науковою метою, є анонімним, його результати будуть використовуватись в узагальненому вигляді

1. Як ви розумієте сутність поняття «ціннісне ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти»?

НУБІП України

2. Чи вважаєте Ви потрібним виховувати ціннісне ставлення до земельних ресурсів у студентів аграрних закладів вищої освіти?

А) Так;
Б) Ні;
В) Можливо.

3. Чи ставити Ви собі за мету виховання ціннісного ставлення до земельних ресурсів студентів аграрних закладів вищої освіти?

А) Так;
Б) Ні;
В) Інколи.

4. Чи виховуєте Ви у студентів ціннісне ставлення до земельних ресурсів?

А) Так;
Б) Ні;

НУБІП України

Додаток 3

Екологічний тренінг

Тема: «Земля майбутніх поколінь»

Мета тренінгу:

• узагальнення знань про земельні ресурси;

НУБІП УКРАЇНИ

- ознайомити студентів із заходами щодо збереження та відтворення земельних ресурсів;
- виховання бажання раціонального використання земель;
- формувати пізнавальний інтерес, уміння працювати в групах;

Головні ідеї тренінгу:

- зв'язок людини і довкілля;
- цінність земельних ресурсів;
- проблеми сучасності;
- власна відповідальність кожного за земельних ресурсів.

ХІД ТРЕНІНГУ

I. Вступне слово

Земля є одним з основних природних ресурсів країни й найважливішим чинником економічного зростання. За останні 200 років на Землі знищено ¼ всіх родючих земель, вирука лісів, забруднення ґрунтів, значне зменшення корисних копалин. Що ж нас чекає попереду? Досить бездумно вважати що природні ресурси ніколи не зникнуть, ми маємо на сьогоднішній день велику екологічну небезпеку. Проблема збереження довкілля вимагає негайного втручання всього людства.

II. Правила тренінгу (3 хв.)

- Для того, щоб робота нашої групи була активною і ефективною пропонуємо дотримуватись таких правил:

- Говорити по черзі.
- Не перебивати.
- Бути толерантним.
- Бути позитивним.
- Бути активним.
- Кожна думка має автора

III. Вправа №1 «Мій голос я віддаю на захист довкілля»

Кожен учасник протягом 30 секунд висловлює свою думку на тему захисту навколишнього природного середовища.

IV. Вправа №2 «Алфавіт довкілля»

НУБІП УКРАЇНИ

Перший учасник загадує літеру та придумує слова, які викликає природа або стан довкілля на цю літеру, наступні учасники придумують слова на ту літеру, на яку закінчується слово попереднього студента.

V. Вправа №3 «Позитивний та негативний вплив людини на природу»

Учасники діляться на дві команди, одна команда записує позитивний вплив людини на природні ресурси, інша негативний. Після чого здійснюється підрахунок та робиться узагальнений висновок про вплив людей на навколишнє природне середовище.

Запитання та завдання для учасників тренінгу:

1. Як ви розумієте сутність глобальних екологічних проблем (парникового ефекту, деградації ґрунтів, хімічного забруднення)?
2. Опишіть які на вашу думку є шляхи покращення екологічного стану довкілля.
3. Розкажіть, як ви ставитесь до проблеми раціонального використання земельних ресурсів?
4. Чи влаштовує вас стан земельного фонду?
5. Яку користь ви приносите довкіллю?

VI. Вправа №4 «Місто екологічного майбутнього»

Учасники за допомогою ватману та фломастерів визначають який повинне бути екологічне місто майбутнього, які там будуть розміщені об'єкти. Метою цієї вправи є показати студентам до якого майбутнього вони повинні прагнути і що потрібно робити для того щоб в майбутньому екологічне становище покращувалось.

VII. Вправа №5 «Цінності земельних ресурсів»

Кожен з студентів має написати важливі для життя людини компоненти земель

Зі свого списку по черзі викреслюйте компоненти, починаючи з останнього.

Уявіть, яким буде ваше життя без зниклих складових?

- Чи завжди ви ставитесь бережливо до земельних ресурсів?

VIII. Вправа №6 «Природні ресурси»

Так як Земля, що живить нас, повітря, яким ми дихаємо, вода, яку п'ємо зазнають величезних втрат під впливом людської діяльності, то для подальшої

роботи студенти поділилися на три команди «ЗЕМЛЯ» (проблема забруднення

ґрунтів та раціонального землекористування), «ВОДА» (проблемою забруднення

води), «ПОВІТРЯ» (проблемою забрудненості повітря). Кожна команда отримала

своє завдання і створила за даною темою міні-проект. Через 40 хвилин відбувся

захист проектів. Студенти опрацювали за такою схемою: девіз команди; роль

стихії у природі; виникнення проблеми в даній сфері; шляхи вирішення

проблеми.

IX. Прощання (2 хв.)

Підвели підсумки тенінгу.

НУБІП України

НУБІП України

Додаток 4

Виховний захід до дня землепорядника

Ведучий 1: Доброго дня, дорогі наші гості!!!

НУБІП України

Ведуча/2 Ми щиро раді, що Ви завітали до нас на свято.

Вед.2 А ти хотів би бути вчителем?

Вед.1 О, ні... Я хочу бути землевпорядником!!!

Вед.2 Звичайно, наша професія цікава. Адже земля – це наша майбутня годувальниця. А буде хліб, то й буде пісня.

Вед.1 Отже, пропонуємо Вам послухати пісню у виконанні вокальної групи

дівчат.

Вед.1 Скільки раз ми збираємося у цьому залі на пійки, концерти, а завжди хтось хоче бачити все „ніби зверху” Подивись, і знову на балконі гурт глядачів.

Вед.2 А як ти думаєш, наскільки метрів або сантиметрів Вони знаходяться вище

від глядачів у першому ряду?

Вед.1 Не знаю, можливо наші гості нам підкажуть.

Вед.2 Ну що ж, звернемося за професійною порадою. На сцену запрошуємо спеціалістів «без 5 хвилин» студент 1 та студент 2.

Після проголошення результату

Вед.1 То хто з наших гостей був найближче до істини?

Вед.2 Зірким соколом виявився студент 3. Поаплодуємо йому та запросимо на сцену для вручення нагороди. Вручає нагороду та говорить:

Віднині Ви – почесний студент факультету землевпорядкування.

Вед.1 День землевпорядника святкують у другу суботу березня, як пробудження весни, та початку роботи з земельними ресурсами.

Вед.1. Як ви думаєте, а що найбільше треба вміти студенту, який працює землевпорядником?

Вед.2 Ну ти даєш, а що не знаєш? Всі знання, які аж чотири роки йому вкладали в голову.

Вед.1 Я згідний з тобою повністю. Але ще необхідно вміти спілкуватись з людьми. Там бувають такі бабусі...

Вед.2 Пропонуємо Вам подивитись сценку-історію у виконанні викладачів відділення, яка дійсно трапилась в роботі студентки випускниці факультету.

Дійові особи:

Бабуся, внучка, сільський голова, землевпорядник, начальник ЦДЗК, Державний інспектор – викладачі відділення.

На сцені встановлено забор, виходять бабуся та внучка

Бабуся: Ой, людонькі добрі.... Що ж се діється на білому світі!!! Ах ти іродокаянний! Забрав, украв мою святу земельку. А щоб тобі.... не робити ніколи на цій землі....

Внучка: Бабусю, дорогенька, що трапилось, чого Ви такі засмучені на таке світле свято Великдень?

Бабуся: Як же мені не бути засмученою. Оце я учора помилася, не молилася, та й лягла спочивати. Серед ночі, аж млясно стало, сниться віншій сон як наяву.

Отой, мій дорогенький сусід, переносить пліт аж на двадцять сантиметрів! Ледь я дочекала світанку. Та й побігла на город. Дивлюся, о Боже милосердний,

допоможи мені се пережити, точно, земля притоптана, пліт перенесено. Гукаю, гукаю того «господаря», а його і слід простив. То й згадала, що він так

милесенько увечері казав мені, що поїде до Луцька онучків відвідати на свято. А я ще й думаю, чого це він такий добрий став?

Внучка: Бабусю, то ж свято, тому і добрий... Може це Вам здалося? Так тож кріт нарив, забор на місці.

Бабуся: О ні! Я хоч стара, а ще зряча. Позвони по мобільні тій землепорядниці, розкажи ситуацію, хай викликає комісію перемерити. І захвати метра, будемо самі з тобою міряти

Внучка побігла до хати, а бабуся причитає біля забору і хоче його пересунути. Виходить внучка і міряють двоє землю. На сцену виходить землепорядник

Землепорядник: Добрий день, що трапилося бабо Наталя?

Баба розповідає свою історію землепоряднику Оксані Володимирівні.

Землепорядник: Сьогодні третій день свят, але якраз у нас наміряють землю, то сільський голова послав машину за представником з Луцька. А Ви, тим часом, покажіть свій Державний акт на землю.

Бабуся: Гринко, внучко моя дорога, іди –но хутко в хату і верхній шухляді знайди державний акт на землю та мершій неси, а то знаю я Вас, молодих.

Перемеряють знову уже із землепорядником, сваряться.

На сцену виходять: сільський голова, начальник центру ДЗК, інспектор по контролю за використанням і охороною земель.

Начальник ЦДЗК: Добрий день, начальник ЦДЗК

Бабуся: Добрий день. О, які поважні люди!

Начальник ЦДЗК: По дорозі до вас голова сільської ради розповіла про ваші сумніння.

Ось, при приватизації земельних ділянок складається відповідна технічна документація, в яку входять юридичні, геодезичні і землепорядні документи.

Зупинюсь тільки на двох документах: 1- це акт погодження меж з суміжними землевласниками; 2-це акт перенесення в натуру меж земельної ділянки та передачу на зберігання межових знаків.

На кожному з цих документів є підписи вашого землепорядника, виконавця робіт, ваших сусідів і ваш особистий. Межі чітко встановлені, порушувати їх нікому не дозволено. А сон є сон. Та оскільки тут зібралась така комісія, то

перевіримо межі. Ось із вашою внучкою Іриною і переміряємо довжини прокомпарованою інварною мірною стрічкою.

Бабуся: Якою, якою стрічкою? Що це Ви, такий поважний чоловік, а голову мені хочете задурити.

Начальник ЦДЗК: Шановна, це по геодезичному, коротше правильною стрічкою. Ірино! Допоможіть переміряти, а Ви, Наталія Миколаївно, контролюйте нашу роботу разом зі своїм землепорядником.

Бабуся: Як Ви міряєте!!!. Ви сильно натягуєте. Я й на Вас управу знайду!!!

Сільський голова (Олена Євгенівна): Заспокойтеся, вони ж спеціалісти, все роблять правильно.

Бабуся: А Ви взагалі мовчіть! Всю землю в горенду повіддавали невідь кому, а гроші просвистали. Про нас, старих і не дбаєте. Нічого-нічого, і самі будете старі і нікому не потрібні...

Начальник ЦДЗК: Якщо Ви будете сваритися, то переміряти не будемо. Краще добре дивіться як ми міряємо.

— Ось там початок, натягуємо стрічку. Точно 20 метрів, так як записано в Державному Акті. Так що спіть спокійно і хай такі сни вам більше не сняться.

Бабуся тим часом ще раз переміряє кроками та метром.

А державний інспектор нехай складе відповідний акт, а то відриваєте нас від роботи. Скільки таких “молодих” людей проживає на території сільської ради?

Сільський голова: — 15.

Начальник ЦДЗК: О, ми вже у вас цілу годину, а якщо всім присняться такі «віщі сни», то необхідно п'ятнадцять годин - це два дні семигодинного робочого дня, а таких рад є 10. То це потрібно 20 днів, а коли ж займатись основною роботою?

Оце Наталія Петрівна і складить акта та й поїдемо.

Бабуся: Ой дякую, Вам дякую, це я по-старечому, вибачте вже мені, нічого не треба складати. Може зайдете пообідаєте з нами. Свято все ж таки.

Сільський голова: Начальник ЦДЗК: Ні, ми на службі, а Вам бажаємо здоров'я, і щоб спали надалі спокійно.

Всі ідуть зі сцени перемовляючись між собою.

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ